

A research on the semiotics of tombstone motifs and themes of Imamzadeh Ebrahim Kiaabad Roodbar cemetery and its comparative comparison with similar contemporary works in Iran

Matineh Rostamipour,¹ Habib Shahbazi Shiran,² Seyed Mehdi Hosseini Nia³

1- M.A. in Archeology, Department of Archaeology, Faculty of literature and Human Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

2- Associate Professor, Department of Archeology, Faculty of literature and Human Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran, (Corresponding Author).

3- Postdoctoral Researcher in Islamic Archaeology, Faculty of social sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Abstract

Introduction: In the northern geographical region of Iran's Gilan province, like other areas, there are cemeteries dating back to various Islamic eras that could provide comprehensive research on gravestones and the inscriptions on them, shedding light on many unknown aspects regarding the people of this region and their culture. One of these cemeteries is located in Rudbar county, in the village of Kiyanabad around the Imamzadeh Ibrahim shrine. Numerous gravestones from the Islamic period, especially from the late centuries (Safavid and Qajar periods), are present at this Imamzadeh. It is worth noting that there are inscriptions on these gravestones, and by studying the carved images on them, one can gain insight into the cultural, social, and religious reconstruction of the studied community. In the studies conducted in the field of identifying and analyzing rock carvings in various regions of the country, so far, no research has been done on the themes and motifs of the tombstones of Imamzadeh Ibrahim Cemetery in the village of Kiyaabad, Rodbar district. This article marks a turning point in examining the Islamic-period tombstones of this cemetery from the perspective of formalism, composition, cognitive concepts, and semiotics hidden beyond their decorative motifs. Furthermore, considering the destruction and disappearance of such works in less known areas, studying and researching rock carvings is one of the important subjects that require attention and investigation.

Purposes & Questions: The purposes of this examining the tombstone motifs and themes of Imamzadeh Ibrahim Kiaabad Roodbar cemetery and comparing it with other similar works of the same period in Iran. Examination and analysis of the tombs' stones and the inscriptions placed on these artifacts. Cultural recognition and comparison of the existing inscriptions with other contemporary cemeteries in different regions. Dating the tombs in the area under study. This study's questions: 1-What are the characteristics of the decorative motifs and inscriptions on the tomb's stones of Imamzadeh Ibrahim cemetery? 2-Which regions are comparable to the inscriptions and decorations on Imamzadeh Ibrahim tombs, and which era do they predominantly belong to? 3- What is the common point between the Imamzadeh Ibrahim tombs and other contemporary

► Received:
2024-11-30
► Final revision:
2025-03-03
► Accepted:
2025-03-04
► Early online access:
2025-03-05
► Published:
024/05/05

►1
Email:
rostamipourmatineh@gmail.com
►2
Email:
Habibshahbazi35@gmail.com
►3
Email:
mehdihosseyni5518@uma.ac.ir

Abstract

►Negareh
► Autumn 2025 - NO 75

cemeteries?

Methods: The research method is presented fundamental and theoretical in nature, conducted using a descriptive-analytical and historical method. Data collection was carried out through both field and library research methods. The target population of the study includes historical Islamic gravestones from KiAbad village in the Rudbar region of Gilan, with a total of 21 intact historical gravestones containing various inscriptions, patterns, and decorative elements. After identifying the grave owners, the study focused on examining and describing the details of the inscriptions, as well as comparing them with similar samples from other regions. Data analysis was qualitatively conducted. In the thematic analysis method, the researchers initially identified and studied gravestones through fieldwork, documented them comprehensively, designed and described them, conducted comparative analysis, and ultimately analyzed the gravestones in the study area. Non-random (selective) sampling method was employed. Computer software such as CorelDraw and Photoshop were also used for better visualization of the patterns.

Findings & Results: The Imamzadeh Ibrahim Cemetery in Kiayabad, with its Qajar period tombstones and decorative motifs, is considered one of the most important cemeteries in Gilan province. This cemetery contains a total of 21 intact tombstones, adorned with geometric, floral, animal, objects, tools, as well as inscriptions and calligraphy. Among the buried figures, only Ibrahim Khan is mentioned in historical texts, indicating his relative power and regional significance during the Qajar period in this area. The other tombstones in the Imamzadeh Ibrahim Cemetery belong to his family and others. The inscriptions on these tombstones are usually located in the upper half of the tombs, within simple geometric frames with floral decorations, while other decorative motifs are often carved on the lower parts of the tombstones and on their smooth surfaces. The depicted motifs on the tombstones of the Imamzadeh Ibrahim Cemetery can be interpreted to represent aspects of daily material life as well as spiritual meanings beyond. Some motifs encompass both aspects. Two styles of Nasta'liq and local Naskh scripts are utilized on these tombstones. Furthermore, these artifacts, in terms of semiotics and decorative motifs, can be compared with the tombstones of cemeteries in northwest, west, and central Iran, mostly dating back to the Qajar era except for two instances. In general, on the tombstone of Imam Zadeh Ibrahim, motifs with religious themes are used more than motifs with non-religious themes; So that on all these tombstones, at least one sacred or religious picture can be seen. Non-religious motifs in these works mostly express the thoughts of the deceased person, his occupation, culture and social class, and most of them indicate the greatness, power, pride and zeal of the deceased person.

Keywords: Tombstones, Imamzadeh Ibrahim, Kiayabad, Decorative motifs, Semiotics, Qajar period.

Abstract

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران

متینه رستمی پور* حبیب شهبازی شیران** سید مهدی حسینی نیا***

دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۰ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۲۰
بازنگری نهایی: ۱۴۰۳/۱۲/۱۳ زودآیند: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵

صفحه ۲۶۶ تا ۲۹۵

نوع مقاله: پژوهشی

DOI:10.22070/negarch.2024.19092.3375

چکیده

مقدمه: سنگ‌مزارها را می‌توان از ابعاد گوناگونی مورد مطالعه قرار داد. ساختار کلی این آثار از نظر شکل و حضور نقشمایه‌های تزئینی متنوع، جایگاه و نقش ویژه سنگ‌مزارها را در میان باورها، تفکرات و عقاید جوامع گذشته به تصویر می‌کشد. در عصر قاجار، اگرچه از تنوع شکلی سنگ‌قبر کاسته می‌شود، اما این آثار از نظر عناصر و نقشمایه‌های تزئینی به اوج خود می‌رسند و از تنوع بی‌شماری در نقش و نگار برخوردار می‌شوند. این پژوهش به بررسی و تحلیل سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد بخش رودبار می‌پردازد.

اهداف و سؤال‌ها: اهداف این پژوهش شامل؛ مطالعه شکلی سنگ‌قبر، بازشناسی و نشانه‌شناسی نقوش و مضامین این آثار و در نهایت ریشه‌یابی نقوش آن‌ها از طریق مقایسه با سنگ‌قبر مشابه و معاصر در دیگر گورستان‌های شاخص هم عصر در مناطق مختلف ایران است. در این راستا، پژوهش حاضر در پی پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. نقشمایه‌های تزئینی و کتیبه‌های سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟
۲. نقوش و تزیینات روی سنگ‌قبر امام زاده ابراهیم با سنگ‌مزارهای کدام مناطق قابل قیاس است؟
۳. وجوه اشتراک سنگ‌قبر امام زاده ابراهیم با دیگر گورستان‌های هم عصر، بیشتر در کدام نقوش دیده می‌شود؟

روش‌ها: روش تحقیق حاضر به صورت توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات با استفاده از شیوه‌های کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده‌اند.

یافته‌ها و نتایج: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم از نوع خوابیده ساده و محرابی هستند و از نظر آرایه‌های تزئینی، دارای انواع نقوش حیوانی، هندسی، گیاهی و همچنین اشیاء و ابزار آلات جنگی با معانی و مفاهیم متنوع می‌باشند. در کتیبه‌های این سنگ‌مزارها از دو خط نستعلیق و نسخ محلی بهره برده شده است. این آثار از نظر نشانه‌شناسی و نقشمایه‌های تزئینی، قابل مقایسه با سنگ‌مزارهای گورستان‌های مناطق شمال غرب، غرب و مرکز ایران هستند.

واژگان کلیدی: سنگ‌قبر، امام زاده ابراهیم، کیاآباد، نقشمایه‌های تزئینی، نشانه‌شناسی، دوره قاجار.

* کارشناس ارشد باستان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

Email:rostamipourmatineh@gmail.com

** دانشیار و عضو هیئت علمی گروه باستان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران، (نویسنده

Email:Habibshahbazi35@gmail.com

مسئول).

*** پژوهشگر پس‌دکتری باستان‌شناسی دوران اسلامی، گروه باستان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

Email:mehdihosseyni5518@uma.ac.ir

مقدمه

بیان مسئله: یکی از نکات مهم در مورد سنگ‌قبرهای ایران و دیگر سرزمین‌های همجوار، تنوع شکل سنگ‌ها و نقوش به‌کاررفته بر سطح آن‌هاست و در هر دوره زمانی دستخوش تغییراتی شده است. مطالعه ریخت‌شناسی سنگ‌قبرها و تجزیه و تحلیل نقوش روی آن‌ها، اطلاعات ارزشمندی در باره باورهای مذهبی، فرهنگی، جامعه‌شناختی و جغرافیایی مناطق مختلف و کمتر شناخته‌شده در اختیار پژوهشگران و هنردوستان قرار می‌دهد. علاوه بر ویژگی‌های فرهنگی و عقیدتی مشترک، سنگ‌قبرها از تنوع چشمگیری در نقوش و شکل کلی برخوردارند. جغرافیای مکانی گورستان و همچنین دوره تاریخی ساخت سنگ‌قبرها، از عواملی هستند که بر شکل و تزیینات آن‌ها تأثیر می‌گذارند. در محدوده جغرافیایی شمال ایران و استان گیلان، همانند دیگر مناطق ایران، گورستان‌هایی متعلق به ادوار مختلف اسلامی وجود دارد که پژوهش همه‌جانبه روی سنگ‌قبرها و نقوش آن‌ها می‌تواند راهگشای بسیاری از ناشناخته‌های مربوط به مردمان این ناحیه و فرهنگ‌شان باشد. یکی از این گورستان‌ها در شهرستان رودبار، روستای کیاآباد و در محدوده امام‌زاده ابراهیم واقع شده است. سنگ‌قبرهای متعددی از دوران اسلامی، به‌ویژه قرون متأخر (دوره‌های قاجار و پهلوی)، در این امام‌زاده وجود دارد. نقوش موجود بر روی این سنگ‌قبرها با مطالعه و بررسی تصاویر حک‌شده، امکان بازشناسی طرح‌ها، پیشینه تاریخی و مکانی آن‌ها و همچنین نمادشناسی و باورهای فرهنگی - مذهبی نهفته در ورای آن‌ها را فراهم می‌آورد. این پژوهش در راستای شناسایی، تحلیل و مطالعه گورستان امام‌زاده ابراهیم کیاآباد انجام شده است. **اهداف** پژوهش عبارت‌اند از: بررسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام‌زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با سایر آثار مشابه هم‌عصر در ایران. **سؤالات** پژوهش نیز بدین شرح است: ۱. نقشمایه‌های تزیینی و کتیبه‌های سنگ‌قبر گورستان امام‌زاده ابراهیم دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟ ۲. نقوش و تزیینات روی سنگ‌قبر امام‌زاده ابراهیم با کدام مناطق قابل‌مقایسه بوده و عمدتاً متعلق به کدام دوران هستند؟ ۳. وجوه اشتراک سنگ‌قبر امام‌زاده ابراهیم با دیگر گورستان‌های هم‌عصر، بیشتر در کدام نقوش دیده می‌شود؟ **ضرورت و اهمیت** پژوهش حاضر از آنجا ناشی می‌شود که در حوزه معرفی، شناسایی و تحلیل سنگ‌نگارها در مناطق مختلف کشور تاکنون پژوهشی در باره مضامین و نقوش سنگ‌قبرهای گورستان امام‌زاده ابراهیم در روستای کیاآباد بخش رودبار انجام نشده است و این مقاله نقطه عطفی در بررسی سنگ‌قبرهای دوره اسلامی این گورستان از نظر شکل‌شناسی، آرایه‌شناسی، مفهوم شناختی و معناشناختی نهفته در ورای نقشمایه‌های تزیینی آن‌ها به شمار می‌رود. همچنین با توجه به تخریب و

نابودی تدریجی این‌گونه آثار در مناطق کمتر شناخته‌شده، مطالعه و بررسی سنگ‌نگارها ازجمله موضوعات بسیار مهمی می‌باشد که نیازمند توجه و پژوهش جدی است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت، کیفی و از نظر هدف، بنیادی و نظری است و به روش توصیفی - تحلیلی و تاریخی انجام شده است. گردآوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. این پژوهش در پی بررسی شکل‌شناسی سنگ‌قبرها و نشانه‌شناسی، مفهوم‌شناسی و نمادگرایی آرایه‌های تزیینی موجود بر روی آن‌ها است. جامعه آماری پژوهش، سنگ‌قبرهای تاریخی دوران اسلامی روستای کیاآباد از بخش رودبار گیلان و تعداد کل نمونه‌های موردبررسی ۲۱ سنگ‌قبر سالم تاریخی با کتیبه‌های متنوع و نقوش و آرایه‌های تزیینی است که پس از شناسایی صاحبان قبر، به بررسی و توصیف جزئیات نقوش روی آن‌ها و همچنین مقایسه با نمونه‌های مشابه در مناطق دیگر پرداخته شده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت کیفی است. ابتدا نگارندگان از طریق روش میدانی به شناسایی و مطالعه سنگ‌قبرها، مستند نگاری کامل آن‌ها، طراحی و توصیف، مقایسه تطبیقی و در نهایت به تحلیل سنگ‌قبرهای منطقه مورد مطالعه پرداخته‌اند و در پایان تاریخ‌گذاری پیشنهادی برای محوطه موردنظر بر اساس مقایسه نقوش سنگ‌قبرها با مناطق دیگر و همچنین تعیین پراکندگی گورستان‌های دارای این نقوش در ایران ارائه شده است. روش تجزیه و تحلیل به صورت کیفی است.

پیشینه تحقیق

مهم‌ترین مطالعات انجام‌شده در زمینه سنگ‌قبرها در مناطق مختلف کشور را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

الف. مقالات:

مقاله «مطالعه، گونه‌شناسی و طبقه‌بندی سنگ‌مزارهای دوران ایلخانی تا قاجاریه در ایران»، نوشته ستارنژاد و همکاران (۱۴۰۱)، در نشریه علمی مطالعات باستان‌شناسی دوران اسلامی سال ۱۴۰۱، دوره ۱ و شماره ۲، نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که سنگ‌مزارها از نظر شکل و نحوه قرارگیری در سه نوع عمودی، افقی و ترکیبی با گونه‌های مختلف قابل دسته‌بندی هستند و از نظر آرایه‌های تزیینی، دارای انواع مختلفی با مفاهیم متنوع است.

مقاله «گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و تحلیل سنگ‌مزارهای اسلامی شمال غرب»، نوشته ستارنژاد و همکاران (۱۴۰۰)، در نشریه علمی نگره، سال ۱۴۰۰، دوره ۱۶، شماره ۵۹؛ نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که سنگ‌مزارها از نظر نحوه قرارگیری در سه نوع عمودی، افقی و ترکیبی با گونه‌های مختلف قابل دسته‌بندی هستند و از نظر آرایه‌های

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

تزیینی دارای انواع مختلف با مفاهیم متنوع‌اند.

مقاله «تحلیلی بر طرح و نقوش و بررسی ریشه‌های تاریخی قوچ‌های سنگی در گورستان‌های دوران اسلامی ایران»، نوشته معروفی‌ا قدم و همکاران (الف-۱۳۹۹)، در نشریه علمی نگره، سال ۱۳۹۹ دوره ۱۵ شماره ۵۶؛ نویسندگان نتیجه گرفته‌اند که قوچ‌های سنگی بیشتر در نیمه غربی ایران یافت می‌شوند و اکثراً متعلق به سده‌های نهم و دهم هجری هستند. قرارگیری نقش قوچ به شکل سنگ‌قبر بر روی گورهای دوران اسلامی، به معنای طی طریقت و فرزاندگی و نشان از استحاله فرد متوفی است.

مقاله «بررسی و بازشناسی فرهنگی نقوش سنگ قبور گورستان‌های موکریان شرقی در عصر قاجار» نوشته معروفی‌ا قدم و همکاران (ب-۱۳۹۹)، در نشریه علمی نگارینه هنر اسلامی، سال ۱۳۹۹ دوره ۷، شماره ۱۹؛ نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که سنگ‌قبرها شامل نقوش متنوعی از تصاویر انسانی، حیوانی، گیاهی، هندسی و کتیبه هستند. بیشتر این نقوش، علاوه بر دارا بودن معانی و نمادهای خاص، متأثر از فرهنگ منطقه، اعتقادات و موقعیت زمانی و مکانی خود بوده‌اند. از سوی دیگر، مذاهب شیعه و سنی علاوه بر شکل سنگ‌قبرها، بر نوع نقوش این آثار نیز تأثیر چشمگیری گذاشته‌اند.

ب. پایان‌نامه‌ها

رساله دکتری معروفی‌ا قدم (۱۳۹۶)، با عنوان «مطالعه و گونه‌شناختی سنگ‌قبرهای دوره اسلامی حوزه جغرافیایی موکریان شرقی»، به راهنمایی حاجی‌زاده و رضالو در دانشگاه محقق اردبیلی، به مطالعه، بررسی و تحلیل گورستان‌ها و سنگ‌قبرهای حوزه جغرافیایی موکریان شرقی پرداخته و نتیجه‌گیری شده که این آثار را می‌توان از نظر شکلی یا حجمی به گروه‌های اصلی محرابی‌شکل، افراشته، قوچ سنگی، گهواره‌ای یا مطبق، صندوقی، گلدسته‌ای و ساده تقسیم کرد. شکل سنگ‌قبرها، بیانگر این است که تمامی این اشکال یا حجم‌های انتخاب‌شده، علاوه بر تأثیرپذیری از اجتماع و فرهنگ جامعه، کاملاً با معماری دینی و قدسی مرتبط هستند و هنرمند سنگ‌تراش با آگاهی کامل از معناشناسی احجام، به خلق این آثار پرداخته است.

پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسینی‌ا خاچک (۱۳۹۲)، با عنوان «بررسی و مطالعه نقوش سنگ‌مزارهای گورستان سفیدچاه گلگاه بهشهر» به راهنمایی یغمایی و نوری شاد مهانی در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی؛ به مطالعه، بررسی و مطالعه نقوش سنگ‌مزارهای گورستان سفیدچاه گلگاه بهشهر پرداخته و نتیجه گرفته‌شده در این گورستان به لحاظ وسعت بسیار و نقوش متنوع و زیبای سنگ‌قبرها که از دوره‌های مختلف قابل‌مشاهده می‌باشد، بسیار حائز اهمیت است. با بررسی نقوش این گورها می‌توان به هنر این منطقه و نگرش آن به زندگی پس از مرگ پی برد.

پ. کتاب‌ها

شریفی و نعمتی (۱۳۹۲)، در کتاب «سنگ‌قبر استان کهگیلویه و بویراحمد»، به مطالعه و شناسایی قبور این استان پرداخته‌اند. معطوفی (۱۳۸۷)، در کتاب «سنگ‌مزارها و کتیبه‌های تاریخی گرگان و استرآباد»، به بررسی سنگ‌مزارها و کتیبه‌های تاریخی گرگان و استرآباد پرداخته است. فقیه‌میرزایی و همکاران (۱۳۸۴)، در کتاب «تخت فولاد: یادمان تاریخی اصفهان»، به شناسایی و مطالعه سنگ‌مزارهای تخت فولاد یادمان تاریخی اصفهان پرداخته‌اند.

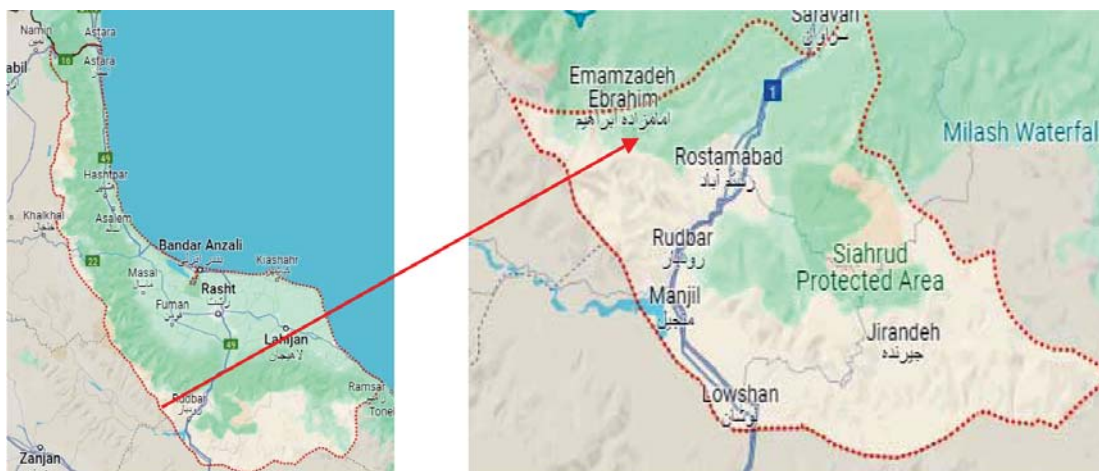
به‌طورکلی تاکنون پژوهشی در باره نقوش سنگ‌نگاره‌های منطقه مورد مطالعه حاضر انجام‌نشده است و این پژوهش گامی در راستای حفظ شناسایی و معرفی این آثار به شمار می‌رود.

معرفی روستای کیاآباد

کیاآباد یکی از روستاهای تاریخی بخش رودبار گیلان است که به‌واسطه قرارگیری بقعه متبرکه امام‌زاده ابراهیم در آن، از قدیم‌الایام محفل عارفان بوده و دسته‌های زائرین زیادی را به‌سوی خود روانه می‌کرده است. این روستا در دهستان رحمت‌آباد و بخش بلوکات، در ۱۸ کیلومتری شهرستان رودبار با مختصات جغرافیایی ۳۶ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۵ دقیقه طول شرق در جنوب استان گیلان قرار دارد (رزم‌آرا، ۱۳۳۰، ج ۲، ص. ۲۴۷؛ ثنایی، ۱۳۸۱، ص. ۶۳).

زمینه تاریخی منطقه مورد مطالعه

جمعیت کیاآباد را کردهای کرمانج تشکیل می‌دهند که در زمان نادرشاه افشار به نواحی کوهستانی شهرستان رودبار در جنوب استان گیلان کوچانده شدند. شاه‌عباس صفوی در سال ۱۰۰۵ ه.ق. با وعده دستیابی به مراتع جلگه تهران، کردهای [کرمانج] ساکن در غرب ایران را راضی به مهاجرت به این منطقه کرد، اما در عرض دو سال عمده این اقوام برای مقابله با هجوم اُزبکان به استان خراسان کوچانده شدند. حدود سه قرن بعد، نادرشاه گروهی از این اقوام را که ساکن دشت ماروسک نیشابور بودند، برای مقابله با نفوذ روس‌ها به مناطق شمالی ایران کوچ داد. مهاجران که عموماً از طایفه عمارلوی قوم زعفرانلو بودند بعد از ساکن شدن در نواحی کوهستانی جنوب گیلان نام این منطقه را از خورگام به عمارلو تغییر دادند. بیشتر کرمانج‌های کنونی شهرستان رودبار بازماندگان همین کوچ هستند (رابینو، ۱۳۴۴، ص. ۳۰۳). (به نقل از رضایتی کیشه خاله و اصغرزاده، ۱۳۹۵، ص. ۵۳). کردهای ساکن روستای کیاآباد نیز از همین طایفه هستند که امروزه اکثریت جمعیت این روستا را تشکیل می‌دهند.

نقشه ۱. نقشه استان گیلان و شهرستان رودبار و منطقه مورد مطالعه (Google Maps, n.d.-b)

قزوین و زنجان است (رحمتی زده و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۶۰). در اطراف این بقعه، گورستانی از دوره اسلامی با سنگ قبرهایی دارای شکل‌ها و نقوش متنوع وجود دارد. این گورستان که مساحتی در حدود نیم هکتار دارد، میزبان تعداد اندکی سنگ‌مزار سالم است که در اطراف و مجاورت امامزاده ابراهیم پراکنده شده‌اند. تا به امروز هیچ مطالعه‌ای در باره گورستان امامزاده ابراهیم و سنگ قبرهای آن انجام نشده است. امامزاده ابراهیم که نام این گورستان نیز از ایشان گرفته شده، از شخصیت‌های مذهبی و آیینی منطقه محسوب می‌شود. با این حال، جز نام او، اطلاعات دیگری از تبار و زندگی وی در دست نیست. این بقعه اخیراً بازسازی شده، اما شواهد نشان می‌دهد که قدمت حضور

قبرستان تاریخی امامزاده ابراهیم

در حاشیه روستای کیاآباد و در مجاورت منازل مسکونی، بقعه‌ای خودنمایی می‌کند که نزد اهالی منطقه به امامزاده ابراهیم معروف است. این مقبره با بدنه سفیدرنگ گچی، در و پنجره‌های سبزرنگ و گنبد کوچک طلایی‌رنگ خود، سالانه زائران بسیاری را از نقاط دور و نزدیک به این روستا جذب می‌کند. طرح ساختمان این امامزاده به صورت چهارگوش است که از طرح‌های متداول در این ناحیه به شمار می‌رود. وجود بقاع چهار و هشت ضلعی گنبددار در بخش‌های کوهستان جنوب غربی و شرقی گیلان یعنی بخش‌های رودبار، عمارلو و دیلمان تحت تأثیر شرایط جغرافیایی و همجواری با مناطق دیگر همانند

تصویر ۱. بقعه امامزاده ابراهیم کیاآباد و گورستان اطراف آن

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم‌عصر در ایران ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

تصویر ۳. سنگ‌قبر اسماعیل بیگ

تصویر ۲. سنگ‌قبر ابراهیم‌خان

سنگ‌قبر، وجود نقش یک اسب رمیده به همراه نگاره شمشیر و سپری است که در کنار آن قرار گرفته است. سپر کنده‌کاری شده روی شمشیر، دارای چهار قبه است (تصویر ۲).

سنگ‌قبر اسماعیل بیگ: این سنگ‌قبر از نوع سنگ‌قبرهای خوابیده و چهارگوش مستطیلی است. طول آن حدود ۵۰ سانتی‌متر است و روی سطح سنگ کتیبه‌ای با این مضمون نگاشته شده: «وفات مرحوم اسماعیل بیگ ولد مرحوم خانعلی بیگ ۱۲۴۴». در بخش زیرین نیز نقشمایه‌های تزئینی شامل تسبیح، مهر و شانه یک‌طرفه در بالا و نگاره یک اسب به همراه شمشیری بلند و کشیده کنده‌کاری شده است. در دو طرف نقش اسب، در یک سمت یک خنجر و در سمت دیگر یک تفنگ به تصویر درآمده است (تصویر ۳).

سنگ‌قبر عسگرخان: این سنگ‌قبر به شکل محرابی خوابیده و دارای طاقی هلالی است. در بخش فوقانی آن، دو قاب هندسی با کتیبه‌ای حاوی عبارت «وفات مرحوم مغفور عسگرخان ولد اسماعیل بیگ ۱۲۴۴» نقر شده است. همچنین در بخش زیرین سنگ‌قبر، نقوش متنوعی شامل مهر، تسبیح، شانه، تفنگ و تپانچه، سپر با چهار قبه در چهار جهت و یک قبه میانی و نیز شمشیری فرورفته در پشت اسب به تصویر کشیده شده است. نقش اسب در این

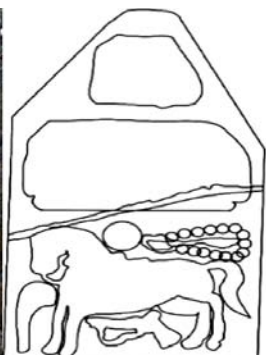
این مقبره در روستای کیاآباد به دوره‌هایی بسیار قدیمی‌تر بازمی‌گردد (تصویر ۱).

به‌طورکلی، در گورستان قدیمی روستای کیاآباد، ۲۱ سنگ‌قبر سالم تاریخی با کتیبه‌های متنوع و نقوش و آرایه‌های تزئینی و همچنین تعدادی سنگ‌مزارهای شکسته باقی‌مانده است. سازندگان این سنگ‌قبرها در انتخاب جنس سنگ‌ها دقت زیادی به خرج داده‌اند؛ به‌طوری‌که پس از گذشت سالیان دراز، این سنگ‌ها همچنان وضعیت بسیار مطلوبی دارند. بر روی سنگ‌مزارهای گورستان کیاآباد، نقوش و تزئینات مفصلی حجاری شده که می‌توان آن‌ها را در گروه‌های زیر تقسیم‌بندی کرد:

۱. نقوش حیوانی ۲. نقوش گیاهی ۳. نقوش هندسی ۴. خطوط نوشتاری ۵. نقش اشیا و ابزارآلات جنگی.

ریخت‌شناسی سنگ‌قبرهای امام‌زاده ابراهیم

سنگ‌قبر ابراهیم‌خان: طول این سنگ‌قبر حدود ۷۰ سانتی‌متر است و از نوع سنگ‌قبرهای خوابیده محسوب می‌شود. روی سنگ‌قبر، کتیبه‌ای با این مضمون نگاشته شده است: «وفات مرحوم ابراهیم‌خان ولد مرحوم اوتار خان انبارلو ۱۲۲۳». در بخش زیرین سنگ، نقوش تزئینی شامل مهر، شانه یک‌طرفه، تسبیح و در زیر آن‌ها نیز نقش دو تفنگ و یک خنجر به نمایش درآمده است. نکته جالب‌توجه این

تصویر ۵. سنگ‌قبر امیدعلی

تصویر ۴. سنگ‌قبر عسگرخان

تصویر ۷. سنگ قبر خان محمد

تصویر ۶. سنگ قبر، محمد ورعی

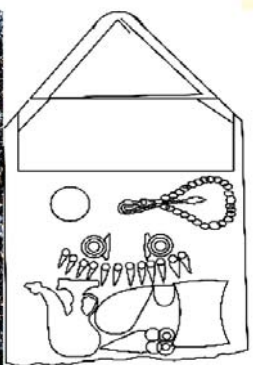
با نقوش گیاهی تزیین شده است (تصویر ۶).
سنگ قبر خان محمد: این سنگ قبر از نوع خوابیده ساده است و بدنه آن دارای تراشی جزئی می باشد. سطح رویی سنگ قبر ساده رها شده و هیچ گونه قاب بندی یا نقوش هندسی در آن ایجاد نشده است. در قسمت بالایی سنگ، کتیبه ای با عبارت «وفات مرحوم خان محمد کربلایی ولد مرحوم رجبعلی کربلایی ۱۲۱۶» نگاشته شده و در بخش زیرین آن، نقوش های تزیینی شامل مهر، تسبیح، شانه یک طرفه و نقش دیگری نامشخص کنده کاری است (تصویر ۷).

سنگ قبر زینب خانم: سنگ قبر مذکور از نوع خوابیده و محرابی شکلی است. همانند بیشتر سنگ قبرها، بخش فوقانی آن با کتیبه ای به این مضمون «وفات مرحومه زینب خانم بنت مرحومه ادیبه بیگ ۱۲۴۴» زینت داده شده است. در قسمت زیرین این کتیبه، نقوش متنوعی در سه ردیف نقش بسته است. در بخش بالا، نگاره های تسبیح، مهر و دو انگشتری؛ در میانه، نقشمایه دو گوشواره و گردنبند و در بخش زیرین، نقوش ماکو یا مکو، قیچی، شانه فرش بافی، آفتابه و لکن در کنار هم به تصویر کشیده شده اند (تصویر ۸).

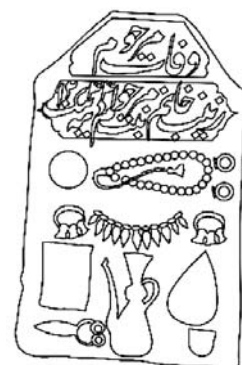
سنگ قبر کاملاً مشابه نمونه های موجود بر سنگ قبرهای ابراهیم خان و اسماعیل بیگ است. با توجه به کتیبه های این سنگ قبرها، به نظر می رسد افراد مدفون متعلق به یک خاندان باشند (تصویر ۴).

سنگ قبر امیدعلی: این سنگ قبر نیز از نوع خوابیده و به شکل محراب است. روی آن کتیبه ای درون دو قاب هندسی و نقشمایه های تزیینی دیده می شود. کتیبه سنگ قبر شامل عبارت «وفات مرحوم امیدعلی ولد مرحوم مشهدی بابا ۱۳۰۵» است و در زیر آن، اسبی در حالت ایستاده به همراه نقوش دو تفنگ و یک مهر و تسبیح حکاکی شده است (تصویر ۵).

سنگ قبر محمد ورعی: این سنگ قبر به شکل محراب خوابیده است و برخلاف دیگر سنگ مزارهای موجود در گورستان، نقوش اشیا و ابزار آلات در آن دیده نمی شود. تزیینات آن تنها شامل قاب های هندسی، کتیبه و نقشمایه های گیاهی است. بر روی بدنه سنگ قبر، کتیبه ای با این مضمون نگاشته شده است: «وفات مرحوم مبرور محمد ورعی ابن مرحوم میرزا علی اصغر طالقانی ساکن رحمت آباد تاریخ ۲۷ ذی حجه ۱۳۵۰». همچنین تمامی حواشی این سنگ قبر،

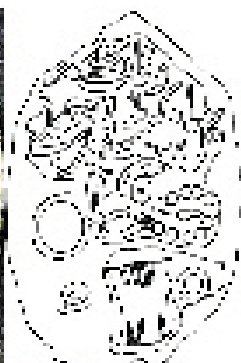

تصویر ۹. سنگ قبر رضوان خانم

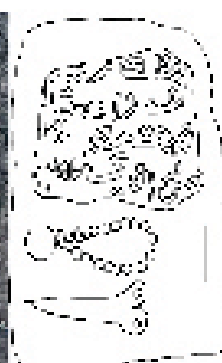

تصویر ۸. سنگ قبر زینب خانم

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی نیا

تصویر ۱۱. سنگ‌قبر گل بانو

تصویر ۱۰. سنگ‌قبر بیگزاده

(۸)

سنگ‌قبر رضوان خانم: این سنگ‌قبر به شکل محرابی خوابیده است و در قاب‌های هندسی فوقانی آن، کتیبه‌ای با عبارت «وفات مرحومه مغفوره رضوان خانم ... بنت مرحوم امیرحسین شهر ربیع‌الاول ۱۲۸۸» نگاشته شده است. نقوش تزئینی این سنگ‌قبر شامل تسبیح، مهر، دو انگشتری، گردنبند، آفتابه و لکن، ماکو، قیچی و شانه فرش- بافی است (تصویر ۹).

سنگ‌قبر بیگزاده: این سنگ‌قبر از نظر شکل مشابه سنگ‌قبر زینب خانم (تصویر ۹) است. روی آن، کتیبه‌ای با مضمون «وفات مرحوم بیگزاده ... بنت مرحوم حسن آقا بیک ۱۲۸۷» کنده‌کاری شده و در قسمت زیرین و خارج از قاب، نقوش تزئینی شامل مهر، شانه فرش‌بافی تسبیح و قیچی به تصویر درآمده است (تصویر ۱۰).

سنگ‌قبر گل بانو: این سنگ‌قبر ابعاد کوچکی دارد و از نوع سنگ‌قبرهای خوابیده محرابی است. روی آن، در بخش فوقانی کتیبه «وفات مرحومه گل بانو بنت کربلایی رجبعلی ۱۲۹۵» و در بخش زیرین، نگاره‌هایی از تسبیح، مهر، شانه دوطرفه و دو انگشتر نقش بسته است (تصویر ۱۱).

سنگ‌قبر شیخ اسماعیل: این سنگ‌قبر از نوع ساده و

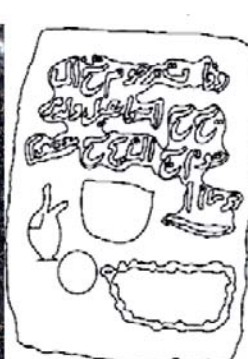
به‌صورت چهارگوش خوابیده است. ابعاد این سنگ‌قبر کوچک و طول آن در حدود چهار سانتی‌متر است. روی آن در بخش فوقانی کتیبه «وفات مرحوم شیخ‌المشایخ شیخ اسماعیل ولد مرحوم شیخ‌المشایخ شیخ معصوم سنه ۱۲۷۶» نگاشته شده است. نگاره‌های لکن، مهر و تسبیح و همچنین آفتابه نیز در قسمت زیرین سنگ‌قبر حکاکی شده است (تصویر ۱۲).

سنگ‌قبر ملانظر: ابعاد این سنگ‌قبر کوچک در حدود ۴۰ سانتی‌متر است. سنگ‌قبر از نوع خوابیده ساده است که در حواشی، تراشی خشن دارد و تنها سطح‌رویی آن صاف و صیقلی است. در دو قاب هندسی بخش فوقانی، کتیبه‌ای با این مضمون نگاشته شده است: «وفات مرحوم ملانظر ولد آقا حاتم علی ۱۲۴۳». در قسمت بالای سنگ‌قبر نیز نقش‌مایه‌های تزئینی شامل تسبیح، مهر و شانه و در بخش زیرین آن نیز رحل قرآن به همراه نگاره قرآن به تصویر کشیده شده است. ارتباط نگاره رحل و قرآن با ملا بودن متوفی جالب‌توجه است (تصویر ۱۳).

سنگ‌قبر غلامرضا: این سنگ‌قبر با طول ۷۳ سانتی‌متر، دارای کتیبه‌ای درون قاب‌هایی با نقش‌های هندسی و با مضمون «وفات مرحوم غلامرضا ولد مرحوم حبیب‌الله ۳۵

تصویر ۱۳. سنگ‌قبر ملانظر

تصویر ۱۲. سنگ‌قبر شیخ اسماعیل

تصویر ۱۵. سنگ قبر امیرخان

تصویر ۱۴. سنگ قبر غلامرضا

نیز، نقشمایه‌هایی از مهر، تسبیح و شانه یک‌طرفه حکاکی شده است (تصویر ۱۶).

سنگ قبر آقاباقر: روی این سنگ قبر خوابیده و ساده، کتیبه‌ای با عبارت «وفات مرحوم آقاباقر ولد مرحوم علی مردان ۱۲۳۷» نگاشته شده است و در زیر آن نقوش تزئینی شانه یک‌طرفه، مهر و تسبیح دیده می‌شود (تصویر ۱۷).

سنگ قبر آقاپناه: سنگ قبر مذکور از نوع خوابیده ساده و محرابی است. کتیبه این سنگ قبر روی سطح صاف با مضمون «وفات مرحوم آقاپناه ولد مرحمت کربلا محمد انبارلو ۱۲۸۱» نگاشته شده و نقشمایه‌های تزئینی تسبیح، مهر و شانه یک‌طرفه بر روی سنگ قبر دیده می‌شود (تصویر ۱۸).

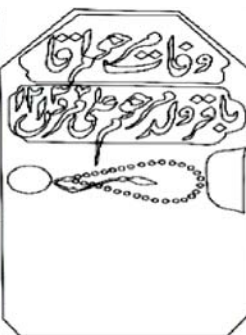
سنگ قبر مشهدی قلی: روی این سنگ قبر، درون چندین قاب هندسی، کتیبه‌ای با این مضمون دیده می‌شود: «وفات مرحوم مشهدی قلی ولد مرحوم محمد ۲ محرم ۱۳۵۹». برخلاف دو نمونه پیشین، اطراف این کتیبه و قاب‌های هندسی آن را نقوش گیاهی و حاشیه کاری‌های تزئینی احاطه کرده‌اند. بالین‌حال، نقوش این سنگ قبر مشابه نمونه قبلی است (تصویر ۱۹).

سنگ قبر محمدخان: بر روی این سنگ قبر محرابی شکل،

۱۹» است. روی این سنگ قبر نیز نگاره تسبیح، مهر و شانه یک‌طرفه دیده می‌شود (تصویر ۱۴).

سنگ قبر امیرخان: این سنگ قبر از نوع محرابی خوابیده است و روی آن کتیبه‌ای با عبارت «وفات مرحوم امیرخان ولد محمدعلی بگ ۱۲۸۱» نقش بسته و در زیر آن نیز نگاره تسبیح، مهر، دو عدد انگشتی و در بخش پایین‌تر سنگ قبر نیز شانه یک‌طرفه، شانه فرش بافی و ماکو یا مکو به تصویر کشیده شده است. نکته قابل توجه در این سنگ قبر، نمایش نمادین دو انگشتی است؛ به طوری که یکی از آن‌ها دارای سوراخ میانی می‌باشد و دیگری به صورت بسته و بدون سوراخ نشان داده شده است که احتمالاً می‌تواند معانی نمادین خاصی داشته باشد (تصویر ۱۵).

سنگ قبر میرزا علی آقا: این سنگ قبر به شکل چهارگوش و به حالت خوابیده است و سطحی صاف و صیقلی دارد. در بخش فوقانی آن، کتیبه‌ای با عبارت «وفات مرحوم میرزا علی آقا ... ولد مشهدی قلی توتکابنی ۱۳۴۷» نقش بسته و در حاشیه‌های دو طرف نیز این بیت شعر دیده می‌شود: «هزاران حیف مردی در جوانی ... ندیدی در جهان تو کامرانی». در میانه کتیبه‌ها، از نقوش گیاهی در حاشیه‌های اطراف استفاده شده و در بخش زیرین سنگ قبر

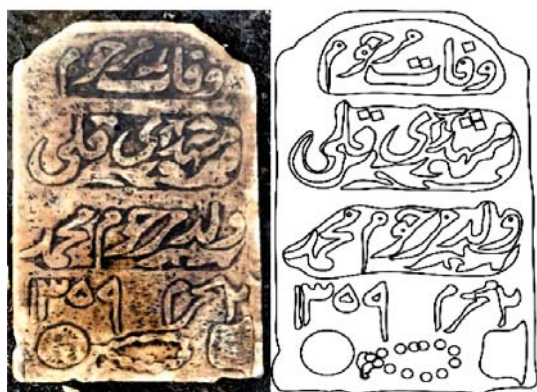

تصویر ۱۷. سنگ قبر آقاباقر

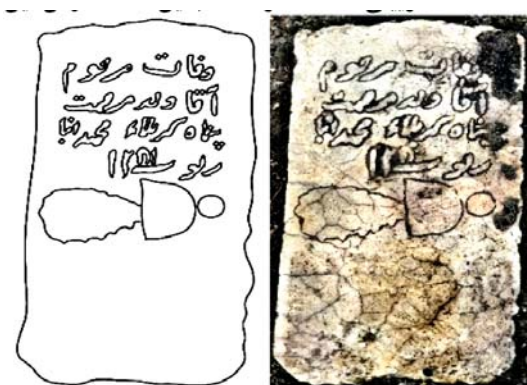

تصویر ۱۶. سنگ قبر میرزا علی

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم‌عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

تصویر ۱۹. سنگ‌قبر مشهدی قلی

تصویر ۱۸. سنگ‌قبر آقا پناه

و ثبت و ضبط قرار دادند. این سنگ‌قبرها از نظر شکل، از نوع خوابیده ساده و محرابی شکل هستند. کتیبه‌های قرارگرفته بر روی این سنگ‌قبرها نشان می‌دهند که این آثار به خانواده‌های متعددی تعلق دارند و در بیشتر موارد، رابطه خویشاوندی (سببی و نسبی) میان صاحبان مشاهده نمی‌شود. با این حال، تعدادی از آنها نیز دارای رابطه خویشاوندی بوده و به نظر می‌رسد متعلق به یک خاندان یا طایفه باشند. در میان تمامی این سنگ‌قبرها، تنها سنگ‌مزار ابراهیم‌خان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و تا حدودی امکان بازسازی شجره‌نامه او را فراهم می‌کند. در برخی متون، از ابراهیم‌خان به‌عنوان «میر» و بزرگ منطقه یاد شده است. برای نمونه، در سفرنامه استرآباد، مازندران و گیلان، در بخش مربوط به ولایت رحمت‌آباد، از ابراهیم‌خان به‌عنوان میر این منطقه نام برده شده است (نامی، ۱۳۵۵، ص. ۲۶۳). تاریخ وفات او بر روی سنگ‌قبر، سال ۱۲۲۳ ه.ق را نشان می‌دهد که هم‌زمان با حکومت فتحعلی شاه قاجار است (۱۲۱۲-۱۲۵۰ ه.ق) (شمیم، ۱۳۸۷، ص. ۴۷). بر اساس نمودار فراوانی نقوش و مضامین سنگ‌قبرهای گورستان امام‌زاده ابراهیم کیاآباد رودبار، نقشمایه‌های

کتیبه‌ای با این مضمون نقش بسته است: «وفات مرحوم محمدخان ولد محمدیوسف بیگ انبارلو علم نصر من الله و فتح قریب ۱۱۶۷؟». در بخش بالای این سنگ‌قبر و زیر طاق جناغی آن، نقوش تزیینی شامل تسبیح، مهر و انگشتری و در انتهای بخش زیرین آن، شیء باریک و بلند شبیه به یک میله نقر شده است (تصویر ۲۰).

سنگ‌قبر آقا میرزا: سنگ‌قبر آقا میرزا از نوع خوابیده ساده است و طولی در حدود ۴۸ سانتی‌متر دارد. نقوش و تزیینات این سنگ‌قبر به‌شدت آسیب‌دیده و تخریب‌شده است. در بخش فوقانی، کتیبه‌ای با عبارت «وفات مرحوم آقا میرزا ولد کربلایی رجبعلی» نقش بسته و زیر آن نگاره‌هایی از تسبیح، مهر و نقشی شبیه به چوب حلافی و نقش دیگری که احتمالاً شانه است، دیده می‌شود. تاریخ وفات میرزا علی به‌صورت مجزا و در بخش زیرین سنگ‌قبر، عدد «۱۲۹۲» درج شده است (تصویر ۲۱).

بحث و تحلیل

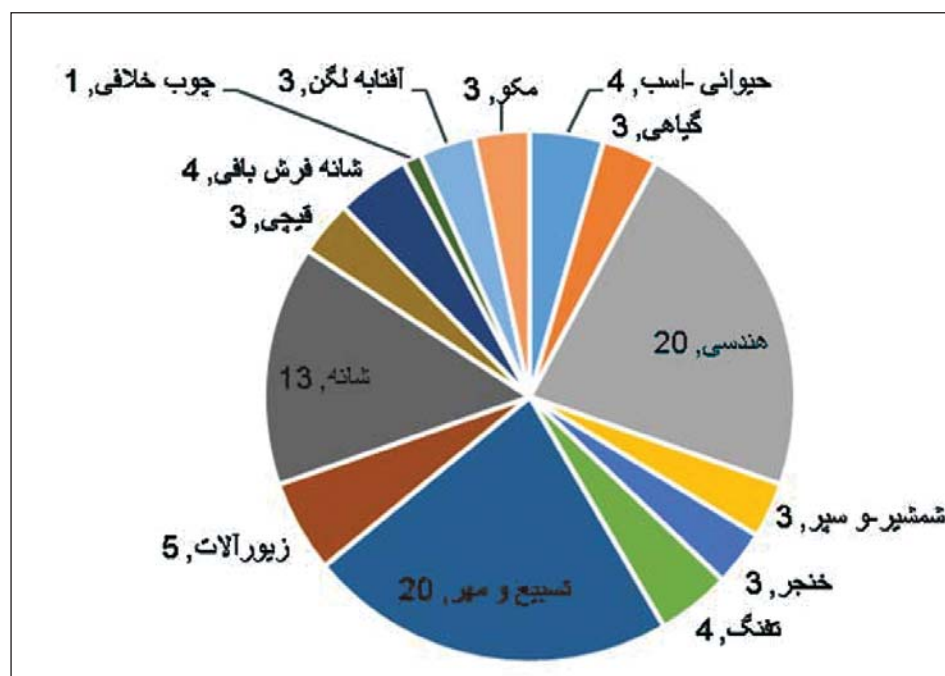
نگارندگان در پاییز ۱۴۰۲، با بازدید از بقعه امام‌زاده ابراهیم کیاآباد و گورستان اطراف آن، تعداد ۲۱ سنگ‌قبر سالم باقی‌مانده از دوره‌های قاجار و پهلوی را مورد مطالعه

تصویر ۲۱. سنگ‌قبر آقا میرزا

تصویر ۲۰. سنگ‌قبر محمدخان

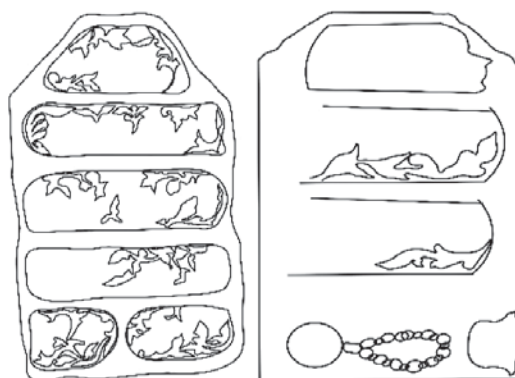
نمودار ۱. نمودار فراوانی نقوش و مضامین سنگ‌قبرهای گورستان امامزاده ابراهیم کیاآباد رودبار

هندسی، تسبیح، مهر و شانده به عنوان پرتکرارترین نقوش و مضامین این گورستان به شمار می‌روند (نمودار ۱).
۱. نقشمایه حیوانی: پژوهشی جامع بر روی سنگ‌قبرهای امامزاده ابراهیم نشان می‌دهد که نقوش حیوانی در این دسته‌بندی و معناشناسی نقوش تزئینی سنگ‌قبور

جدول ۱. نقوش اسب در گورستان امامزاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان‌های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی	تصویر
حیوانی - اسب	امامزاده ابراهیم		خراسانه بوکان - آذربایجان غربی (معروفی‌ا قدم و همکاران، پ-۱۳۹۹، ص. ۶۹)	قاجار	
حیوانی - اسب	امامزاده ابراهیم		اسلام‌آباد غرب (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۶)	قاجار	
حیوانی - اسب	امامزاده ابراهیم		گورستان‌های آبدانان ایلام (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲، ص. ۲۱)	قاجار	
حیوانی - اسب	امامزاده ابراهیم		گورستان تخت فولاد (صفی-خانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۲)	قاجار	

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

تصویر ۲۲. سنگ‌قبر دارای نقوش گیاهی، گورستان امام‌زاده ابراهیم

انجیل، نسک‌های اوستا و سخنان حکیمانه ملل مختلف، اسب به‌عنوان یار و مددکار آدمی و در ادبیات غنائی، نشانهٔ پایان دوران جدایی است. در دیوان شاعران و ادبیات نمادین عارفان، اسب شریف‌ترین وسیله برای عروج پیامبر اکرم (ص) به‌سوی بی‌سویی و لامکانی و لایتناهی توصیف می‌شود. خردمندان آن را مظهري از نجات و پیروزی و رستگاری می‌دانند و دهقانان و کارورزان آن را نشانهٔ برکت و فراوانی و سرمایهٔ زندگی و برای جنگاوران اسب مایه امید، سرفرازی، فرخندگی و اطمینان بوده است (ماحوزی، ۱۳۷۷، ص. ۲۱۰. به نقل از معروفی‌اقدم و همکاران، ب- ۱۳۹۹، ص. ۷۵). قرآن کریم در آیات ۱ و ۲ سوره عادیات به اسب اشاره کرده و جایگاه والای آن را نمایان می‌سازد: «سوگند به اسب‌هایی که در تاختن، نفس‌شان به شماره می‌افتد و سوگند به اسب‌هایی که هنگام شتاب از سم‌های‌شان با سنگ‌ها آتش می‌افروزند». مطالعهٔ آثار هنری دوران اسلامی، از جمله سنگ‌قبرها نشان می‌دهد که این حیوان نه‌تنها در ادوار گذشته، بلکه امروزه نیز اهمیت کاربردی و آیینی خود را در نواحی مختلف ایران حفظ کرده است (باقری و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۷۱). جدا از آنچه بیان شد، شاید دلیل حضور این نقش بر روی آثار اسلامی، از جمله سنگ‌قبرها، این باشد که اسب حس آزادی، بزرگی، قدرت و پیروزی و غرور را برای صاحبش به ارمغان می‌آورد. مطالعهٔ سنگ‌مزارهای امام‌زاده ابراهیم نیز نشان می‌دهد که نگارهٔ اسب تنها بر آرامگاه بزرگان این منطقه، از جمله عسگرخان، اسماعیل بیگ و ابراهیم‌خان به تصویر درآمده است (جدول ۱).

۲. **نقشمایه‌های گیاهی:** همانند نقوش حیوانی، نگاره‌های گیاهی موجود بر روی سنگ‌قبرهای امام‌زاده ابراهیم نیز محدود و کم هستند. در این گورستان، نگاره‌های گیاهی تنها بر روی سه سنگ‌مزار، دیده می‌شود. درواقع، به نظر می‌رسد این نقوش ساقه و برگ گیاهان، نوعی زینت‌بخش کتیبه‌ها و نام و القاب شخص متوفی محسوب می‌شده‌اند. در هنر ایران اسلامی، گیاه علاوه بر اهمیت اقتصادی، نقش مناسبی برای بیان جهان‌بینی اسلامی در چارچوب هنرهای تجسمی دارد. گیاه رمزی است از تعالی و رشد، نمادی از انسان که ریشه در خاک و سر به‌سوی آسمان داشته و به زبان اساطیری قداست، زندگی و بی‌مرگی در مرکز جهان دارد (الیاده، ۱۳۸۴/۱۹۶۹، ص. ۱۱۸). نقشمایه‌های گیاهی عموماً در سه قالب قابل‌مشاهده هستند: الف. نقش درختانی چون سرو، کاج، نخل و ... ب. نقوش اسلیمی و ختایی ج. نقوش برخی گیاهان و گل‌ها همچون نیلوفر.

در ادوار مختلف اسلامی، نقشمایه‌های گیاهی در سده‌های متأخر، بیش از دوره‌های پیشین بر سنگ‌قبرها نقش بسته‌اند. جدا از سنگ‌قبرهای دورهٔ صفوی در گورستان‌های دیگر ایران، نقشمایه‌های گیاهی گل و برگ حاشیهٔ سنگ مزارها، به‌وفور بر روی سنگ‌قبرهای خوابیده و ایستادهٔ عصر

گورستان، تنها به نقشمایه اسب محدود می‌شود. نگاره اسب در این سنگ‌قبر، بر چهار سنگ‌قبر متعلق به مردان دیده می‌شود. این نقشمایه به دو صورت در حال رمیدن و حرکت یا در حالت ایستاده و آرام به تصویر درآمده است. در ترسیم اسب بر روی این آثار، به جزئیات توجه چندانی نشده و تنها یراق و زین آن خودنمایی می‌کند. نکته جالب‌توجه در پیکره این حیوان، وجود شمشیری فرورفته در پشت اغلب آن‌ها است که احتمالاً معانی نمادینی در ورای خود دارد. نمونه کاملاً مشابه اسب با شمشیر کنار آن، در گورستان‌های بخش آبدانان ایلام به‌وفور دیده می‌شود (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲، ص. ۲۱). اسب جایگاه والایی در اندیشه و فرهنگ ایرانیان داشته و عنصری جدایی‌ناپذیر در گورستان‌های دورهٔ اسلامی به‌شمار می‌رود (معروفی، ۱۳۹۶، ص. ۲۹۳). اگرچه پیکره اسب به‌صورت تندیس و سنگ‌قبر، در گورستان‌های ایران کمتر به چشم می‌خورد، اما نگارهٔ این حیوان در حالت‌های متفاوت، به‌وفور بر روی سایر سنگ‌قبرها، به‌ویژه سنگ‌مزارهای عصر قاجار و پهلوی دیده می‌شود (صفی‌خانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۲). در ایران، تنها نمونه‌های موجود از سنگ‌قبر به شکل پیکره اسب، در گورستان روستای «سرخه دیزج» شهرستان ورزقان در استان آذربایجان شرقی یافت می‌شود که با نمونه‌هایی از جمهوری آذربایجان قابل‌مقایسه است (آغاسی اوغلو، ۲۰۱۳، ص. ۳۱. به نقل از ستارنژاد و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۱۰۰). از طرفی، نگارهٔ این حیوان بر بخش زیادی از سنگ‌مزارهای گورستان‌های ادوار متأخرتر نیز دیده می‌شود. اسب در جوامع باستانی، بهترین پیشکش افتخارآمیز بوده است (وارنر، ۱۳۸۶، ص. ۵۱۸)؛ به همین دلیل، در بسیاری از گورستان‌های متعلق به برخی از تمدن‌هایی مانند سکایی‌ها، تدفین اسب و ارابه به همراه متوفی دیده می‌شود؛ به‌طوری‌که در بخشی از گور، کنار وی نهاده می‌شده است. در قرآن کریم، اسفار تورات،

به‌ندرت می‌توان سنگ‌قبری یافت که فاقد کتیبه باشد. برای نوشتن این کتیبه‌ها از خط نستعلیق و گاهی نسخ محلی بر روی سنگ‌قبرها استفاده شده است. از نظر مضمون، غیر از کتیبه‌های سنگ‌قبر میرزا علی آقا و سنگ‌قبر محمدخان که علاوه بر نام متوفی و تاریخ وفات، به ترتیب حاوی بیتی شعر و آیه قرآنی هستند، محتوای تمامی کتیبه‌ها محدود به نام متوفی (در تعدادی از آن‌ها نام پدر و محل سکونت نیز ذکر شده) و تاریخ وفات است (جدول ۲).

۵. **نقشمایه اشیاء و ابزارآلات:** بیشترین نقشمایه‌های تزئینی بر سنگ‌قبر امام‌زاده ابراهیم، متعلق به نگاره اشیاء و ابزارآلات است. این نگاره‌ها معمولاً در بخش زیرین سنگ‌قبرها و در یک، دو یا سه ردیف نقش بسته‌اند. معمولاً نقوش شانه، تسبیح و مهر در میانه سنگ‌قبر قرار دارند و در زیر آن‌ها نقوش دیگری همچون آفتابه و لگن، رحل قرآن، تفنگ و خنجر، شمشیر و سپر، چوب حلافی، انگشتری، گوشواره و گردنبد دیده می‌شود.

الف. **نگارینه شمشیر و سپر:** شمشیر و سپر بر سنگ‌قبرهای گورستان امام‌زاده ابراهیم، مختص قبور امیران و بیگ‌زادگان است؛ از این رو، این نقوش در این گورستان باید معانی همچون گور بزرگ‌زادگان، اشراف‌زادگان، دلاوران و جنگاوران داشته باشد. نگارینه شمشیر بر سه سنگ‌قبر مردانه و نگارینه سپر نیز به همراه شمشیر بر دو سنگ‌قبر نقش بسته است. در گورستان امام‌زاده ابراهیم، در هر سه مورد، شمشیرها به صورت نمادین از پشت به بدن اسب‌ها فرو رفته و از شکم آن‌ها بیرون زده است. شمشیرها متشکل از دو بخش قبضه و تیغه‌ای هلالی‌شکلی هستند. همچنین سپرها نیز دقیقاً بر روی شمشیرها قرار دارند و هر دو نمونه دارای چهار قبه تزئینی بر روی خود هستند. بررسی و مطالعه سنگ‌قبرهای دوران اسلامی نشان می‌دهد که نقش شمشیر از سده‌های میانی اسلام، به‌ویژه از دوران سلجوقی و ایلخانی به‌عنوان یک نقشمایه بر روی سنگ‌قبرها ظاهر شده و در ادوار تیموری، صفوی و قاجار نیز مورد استفاده قرار گرفته است (صدرایی و معروفی اقدم، ۱۴۰۰، صص. ۴۲۴-۴۲۸). شمشیر را نماد روح و کلام خدا نیز دانسته‌اند؛ با این حال، می‌تواند بیانگر پایگاه اجتماعی متوفی نیز باشد (ستارنژاد و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۱۳۱). با توجه به اینکه این نقوش بر قبور اشراف و بزرگان نصب شده‌اند، به نظر می‌رسد معنای اخیر (پایگاه اجتماعی) برای نقشمایه‌های شمشیر و سپر در این گورستان صحیح‌تر باشد. سپر جنگی بر سنگ‌قبرهای ادوار اسلامی ایران، به دو صورت ساده و تزئین شده و عمدتاً در کنار نگاره شمشیر به نمایش درآمده است. در بیشتر سپرهای منقوش بر سنگ‌قبرهای دوران اسلامی، به‌ویژه در سده‌های متأخر، این آثار معمولاً همراه با قبه‌های مدور تزئینی دیده می‌شوند. سپری که با شمشیر ترکیب شده، از نقوش رایج سنگ‌قبرهای قاجاری

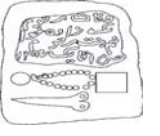
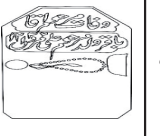
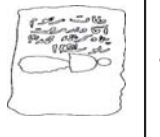
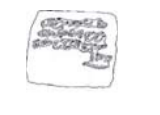
قاجار به تصویر کشیده شده‌اند. مشابه نقوش گیاهی حاشیه‌ای در سنگ مزارهای امام‌زاده ابراهیم، در سایر گورستان‌های عصر قاجار، از جمله قرخلو و مزار شهدای تکاب، سنجدی ارومیه، دره شهر ایلام، سفیدچاه بهشهر، لرستان و چهارمحال و بختیاری نیز دیده می‌شود (معروفی- اقدم و همکاران، ب-۱۳۹۹، ص. ۷۲).

۳. **نقشمایه هندسی:** نقوش هندسی در سنگ‌قبر امام‌زاده ابراهیم، محدود به قاب‌های هندسی تزئینی و طرح‌های چهارگوش و محرابی شکل خود سنگ‌قبرها است. قاب‌های هندسی تزئینی، یکی از زینت‌های متداول سنگ‌قبر عصر قاجار بود که در دوره پهلوی، به‌ویژه در اوایل این دوره، به پیروی از نمونه‌های قاجاری، همچنان مورد استفاده قرار گرفت. این قاب‌بندی‌ها بر روی بیشتر سنگ‌قبرهای ادوار مذکور در سایر گورستان‌های ایران، از جمله دارالسلام شیراز، تخت فولاد اصفهان، ایل گوران کرمانشاه و اسلام‌آباد، گورستان‌های کهگیلویه و بویراحمد و خرم‌آباد، ارومیه و سایر نواحی دیگر نیز دیده می‌شود. در گورستان مورد مطالعه، این قاب‌های هندسی معمولاً در قسمت سرلوح و در بخش بالایی سنگ‌قبرها به کار رفته‌اند. درون این قاب‌ها، در اغلب سنگ‌قبرهای مطالعه شده، کتیبه‌هایی به دو خط نسخ محلی و نستعلیق نقش بسته است. جدا از موارد مذکور، طرح محرابی شکل سنگ‌قبرها نیز حاوی مفاهیم و نشانه‌شناسی خاص خود است. بدون شک، استفاده از طرح محراب در سنگ‌قبرها، چه به‌عنوان نقشمایه و چه به‌عنوان شکل کلی، از مفاهیم عمیقی برخوردار است که احتمالاً به کارکرد آن در ساختمان مساجد بازمی‌گردد. برای واژه «محراب» معانی مختلفی ارائه شده که از جمله در متون تفسیر قرآن هم آمده است. این واژه از مصدر «محاربه» گرفته شده؛ زیرا نمازگزار هنگام نماز با شیطان می‌جنگد (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۶، ص. ۲۱۶). با استناد به این معنا، می‌توان دلیل استفاده از طرح محراب در سنگ‌قبرهای دوران اسلامی را تأکیدی بر مسلمان یا مؤمن بودن شخص متوفی و نشان‌دهنده ایمان وی دانست.

۴. **خطوط نوشتاری:** علاوه بر نقوش مختلف، خطوط نوشتاری کتیبه‌ها نیز از جمله تزئینات اصلی سنگ‌قبرهای دوره قاجاریه این منطقه به شمار می‌روند و به نظر می‌رسد از دیدگاه هنرمندان آن دوره ترجیح داده می‌شدند؛ چراکه تقریباً روی تمامی این سنگ‌قبرها، کتیبه‌هایی در قاب‌های تزئینی هندسی نوشته شده که معمولاً تا مرکز سنگ‌قبر امتداد دارند. این نقوش عمدتاً در بخش‌های بالا، مرکز و پایین سنگ‌قبرها خودنمایی می‌کنند. سنگ‌قبرهای مربوط به دوران قاجار در قبور امام‌زاده ابراهیم نشان می‌دهد که نگارش نوشته و کتیبه روی سنگ‌قبرها در این دوره امری متداول شده و این ویژگی در میان شیعیان رواج بیشتری داشته است. بر این اساس، در گورستان امام‌زاده ابراهیم

پژوهشی بر نشانه شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی نیا

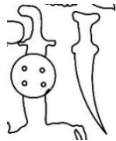
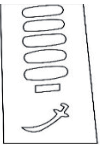
جدول ۲. نوع خط و مضمون آن‌ها در گورستان امام‌زاده ابراهیم

نام سنگ‌قبر	نوع خط و مضمون	تصویر	نام سنگ‌قبر	نوع خط و مضمون	تصویر	نام سنگ‌قبر	نوع خط و مضمون	تصویر
سنگ‌قبر ابراهیم خان	نستعلیق- مضمون آن نام شخص و متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر رضوان خانم	نستعلیق- مضمون آن نام شخص متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر میرزا علی آقا	نستعلیق- مضمون نام شخص و تاریخ وفات	
سنگ‌قبر اسماعیل بیگ	نستعلیق- مضمون نام شخص و متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر بیگزاده	نسخ- مضمون آن نام شخص متوفی و اطلاعاتی در مورد شخص و تاریخ وفات		سنگ‌قبر آقا باقر	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات	
سنگ‌قبر عسکرخان	نستعلیق- مضمون نام شخص و متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر گل بانو	نستعلیق- مضمون آن نام شخص متوفی و اطلاعاتی در مورد شخص و تاریخ وفات		سنگ‌قبر آقا پناه	نسخ- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات	
سنگ‌قبر امیدعلی	نستعلیق- مضمون نام شخص و متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر شیخ اسماعیل	نسخ- مضمون آن نام شخص متوفی و اطلاعاتی در مورد شخص و تاریخ وفات		سنگ قیور شعیب	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات	
سنگ‌قبر محمد ورعی	نستعلیق- مضمون آن نام شخص و اطلاعاتی در مورد محل سکونت و تاریخ وفات		سنگ‌قبر ملانظر	نستعلیق- مضمون آن نام شخص متوفی و تاریخ وفات		سنگ مشهدی قلی	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات	
سنگ‌قبر خان محمد	نستعلیق- مضمون آن نام شخص و تاریخ وفات		سنگ‌قبر غلامرضا	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر محمدخان	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات	
سنگ‌قبر زینب خانم	مضمون آن نام شخص و متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر امیرخان	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات		سنگ‌قبر آقا میرزا	نستعلیق- مضمون نام شخص متوفی و تاریخ وفات	

نمادهایی همچون شمشیر، گرز و خنجر، نشانه جنگاوری و یار و همراه همیشگی مردان ایل در کارزار نبرد، برای دفاع از حریم ایل و مرزهای وطن بوده‌اند و به هنگام مرگ یکی از نام‌آوران ایل، در کنار اسب تزیین شده وی، شاهی بر دلاوری‌ها و قهرمانی‌های او، در طول حیاتش بودند (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۵).

گورستان‌های اصفهان است. این نگارینه به‌وفور بر روی سنگ‌مزارهای عصر قاجار در آذربایجان غربی و شرقی، لرستان، شیراز، اصفهان، کرمانشاه و گورستان‌های استان چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و ... نقش بسته است (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۱۱۱؛ معروفی‌اقدام، ۱۳۹۶، صص. ۳۰۳-۳۰۴). این نقوش در کنار

جدول ۳. نقوش شمشیر، سپر و خنجر گورستان امامزاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی	تصویر
شمشیر - خنجر	امامزاده ابراهیم		خراسانه بوکان - آذربایجان غربی (معروفی - اقدام و همکاران، ب-۱۳۹۹، ص. ۶۹)	قاجار	
شمشیر - سپر - خنجر	امامزاده ابراهیم		تکاب (معروفی - اقدام، ۱۳۹۶، ص. ۱۸۲)	قاجار	
شمشیر - خنجر	امامزاده ابراهیم		دشت روم کهگیلویه و بویراحم، دوره قاجار (تناولی، ۱۳۸۸، ص. ۸۸)	قاجار	
شمشیر - سپر	امامزاده ابراهیم		دارالسلام شیراز (صدرایی و معروفی اقدام، ۱۴۰۰، ص. ۴۳۶)	قاجار	

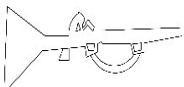
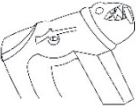
و در این آثار هیچ نمونه‌ای از خنجر راستی مشاهده نشده است. بنابراین، نوع این نگاره‌ها و شمایل‌نگاری آن‌ها کاملاً قابل قیاس با خنجرهای باقی‌مانده از ادوار مذکور است (صدرایی و معروفی اقدام، ۱۴۰۰، صص. ۴۳۲-۴۳۴).

ج. نگارینه تفنگ: نقوش تفنگ بر سنگ‌قبر گورستان امام-زاده ابراهیم، هم به صورت تفنگ لوله بلند و هم تپانچه دیده می‌شود. این ابزار جنگی بر روی چهار سنگ‌قبر متعلق به مردان دفن‌شده در این گورستان نقش بسته است. از میان این نقوش، دو مورد تفنگ لوله بلند و مابقی تپانچه‌های کوچک هستند. همچنین، این نقوش به صورت جفتی و در سنگ‌قبرهایی که نگارینه اسب در آن‌ها دیده می‌شوند؛ به نمایش درآمده‌اند. تنها بر روی سنگ‌قبر اسماعیل بیگ یک تپانچه به صورت منفرد قرار دارد. قرارگیری نقش تفنگ بر گور مردان، نشان از جایگاه والا، جنگاوری و دلاوری آنان دارد. مطالعه کتیبه‌های سنگ‌قبرها نشان می‌دهد که سنگ‌مزارهای دارای نقشمایه تفنگ و اسب، عمدتاً متعلق به خان‌ها و میران این منطقه بوده‌اند؛ چنان‌که قبر ابراهیم-خان از بزرگان و میرهای رحمت‌آباد در دوره قاجار،

ب. نگارینه خنجر: خنجر نیز همانند شمشیر و سپر، بر قبور اشراف و امیران نقش بسته و مختص سنگ‌مزارهای مردان است. این نقشمایه بر سه سنگ‌قبر و به همراه نگارینه‌های دیگری همچون شمشیر، اسب و تفنگ به نمایش درآمده است. خنجرهای منقوش بر سنگ‌مزارهای امامزاده ابراهیم دارای دسته و قبضه‌ای باریک و هلالی شکلی هستند. استفاده از نگاره خنجر بر سنگ‌قبرهای دوران اسلامی ایران، تنها بر روی سنگ‌قبر نوع قوچ سنگی، شیر سنگی و سنگ‌قبرهای محرابی و ساده عمودی دیده می‌شود. روی قوچ‌های سنگی، نقش خنجر معمولاً به صورت تکی نمایش داده شده، اما بر بردشیرها (شیرهای سنگی)، علاوه بر خنجر، نقوش تفنگ، گرز و غیره نیز دیده می‌شود. در سنگ‌قبر محرابی و ساده نیز که اغلب متعلق به دوره قاجار و بعد از آن هستند، نقش خنجر در کنار سایر نقوش به کار رفته و به نوعی نشانی برای قبور مردان است. پیشینه نقش خنجر روی سنگ‌قبر، به ایران باستان و حتی به دوران پیش از تاریخ و عصر آهن بازمی‌گردد. نقش خنجر روی سنگ‌قبرهای دوره اسلامی، به ویژه در عصر قاجار، عموماً از نوع خنجرهای کوتاه و قوسی شکل است

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

جدول ۴. نقوش تفنگ در گورستان امام‌زاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان‌های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی	تصویر
تفنگ	امام‌زاده ابراهیم		اسلام‌آباد غرب (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۸)	قاجار	
تفنگ	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های دو دهک دلیجان (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲، ص. ۲۱)	قاجار	
تفنگ	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های لرستان (معروفی‌ا قدم و همکاران، ۱۳۹۹، ص. ۱۸۲)	قاجار	
تفنگ	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های چهارمحال (بختیارى (زمانی، ۱۳۸۸)	قاجار	

دانه‌های آن‌ها متغیر است؛ ازجمله ۱۵، ۱۶، ۲۳، ۳۳ دانه و غیره. نقش تسبیح معمولاً در کنار نگاره مهر و در مجاورت آن قرار گرفته که نشان‌دهنده ارتباط معنوی این دو شیء مقدس و بیانگر تقوا و ایمان متوفی است. این نگاره بر سنگ‌قبرهای مردان و زنان در امام‌زاده ابراهیم دیده می‌شود و تفاوتی در شکل یا تعداد دانه‌های تسبیح بین آن‌ها مشاهده نمی‌شود. نگاره تسبیح، در کنار نگاره‌های مهر و جانمان، با ایمان و تقوای فرد متوفی ارتباط دارد. بر اساس مطالعات انجام‌شده بر سنگ‌مزارهای اهل تسنن و تشیع، نقش تسبیح، همانند نگاره‌های مهر و سجاده، تنها بر روی قبور شیعیان دیده می‌شود. بر پایه روایات مهم، تسبیح به سنتی از پیامبر اکرم (ص) بازمی‌گردد که ایشان آن را به دختر خود، فاطمه (س)، آموختند. تسبیح از نشانه‌هایی است که شیعیان بعد از نمازهای یومیه خود، به ذکر و ستایش خداوند یکتا به ترتیب سی‌وسه بار الحمدلله، سی‌وسه بار سبحان‌الله و در آخر سی و چهار بار الله‌اکبر و در مجموع صد ذکر می‌گویند (رحمانی و قربانی، ۱۳۹۳، ص. ۲۰۳). روایات و کتاب‌های حدیث نشان می‌دهند که تسبیح از صدر اسلام متداول بوده و حتی پیامبر (ص) و اصحاب ایشان نیز از

هم دارای این نگارینه است. پیشینه استفاده از تفنگ در ایران نشان می‌دهد که سنگ‌مزارهای دارای این نگارینه، تماماً متعلق به ادوار صفوی و به‌ویژه دوره قاجار هستند (ستارنژاد و همکاران، ۱۴۰۱، صص. ۹۳-۱۱۰). در دوره قاجار و پس‌از آن، نگاره تفنگ به صورت نمادی برای مردان دلیر و شجاع، بر سنگ‌قبرهای محرابی‌شکل و در دست سوارکاران نمایش داده شده است (معروفی‌ا قدم، ۱۳۹۶، ص. ۳۰۹). بر اساس برخی مستندات تاریخی، استفاده از سلاح آتشین توپ و تفنگ، از سده نهم هجری رواج داشته است (طهرانی، ۱۳۵۶، ص. ۶۳). در کتاب «دیاربکریه»، به استفاده از توپ و تفنگ در دوره قراقویونلوها و در جنگ‌های دوران قرايوسف اشاره شده است. برخلاف توپ، تفنگ به‌وفور بر روی سنگ‌قبرهای این دوره، چه به صورت منفرد و چه در دستان افراد پیاده یا سوار بر اسب، به نمایش درآمده است (جدول ۴).

د. نگارینه تسبیح: نقشمایه تسبیح، پرکاربردترین نقشی است که روی سنگ‌قبرهای گورستان امام‌زاده ابراهیم به کار رفته است. این نگاره به جز یک مورد، بر روی تمامی قبور سنگی مورد مطالعه دیده می‌شود. تسبیح‌های نمایش داده شده ابعاد متفاوتی دارند و تعداد

آن بهره می‌برند (جدول ۵).

همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۹). علاوه بر این، مهر از نشانه‌های فرد مسلمان بوده که اعتقاد به امامت و خلافت حضرت علی(ع) بعد از وفات پیامبر دارد؛ به تعبیری این فرد یک مسلمان شیعه است و همان‌طور که ذکر گردید، مهر از نشانه‌های تمایز گذاری اهل تشیع از اهل تسنن نیز است (رحمانی و قربانی، ۱۳۹۳، ص. ۲۰۳).

و. نگارینه‌شانه: این نقشمایه به‌وفور بر روی سنگ‌قبرهای گورستان امامزاده ابراهیم به‌کاررفته و معمولاً هم بر قبور مردان و هم زنان دیده می‌شود. تفاوت شانه قبور مردان و زنان در این گورستان، در یک‌طرفه یا دوطرفه بودن آن‌هاست؛ بدین ترتیب که برای قبور مردان از نقش شانه یک‌طرفه و برای زنان نیز از شانه دوطرفه استفاده شده است. به‌طورکلی، ۱۳ نقش شانه بر روی این سنگ‌مزارها شناسایی شده که تنها یک مورد آن متعلق به زنان بوده و همین یک شانه نیز به‌صورت دوطرفه کنده نگاری شده است. بنابراین، همانند نقشمایه قیچی، از این نگاره نیز می‌توان برای تفکیک قبور زنان از مردان بهره برد. غیر از دو مورد، در سایر شانه‌ها به دندان‌های باریک آن توجهی نشده و نقش‌ها به شکل خطی ساده بر روی سنگ‌قبرها نقر شده‌اند. نقشمایه شانه موجود بر روی گور گل‌بانو در دو طرف دارای دندان‌های باریک است و همین ویژگی وجه تمایز نگارینه شانه با شانه فرش‌بافی در سنگ‌قبرهای زنان

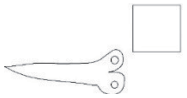
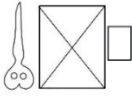
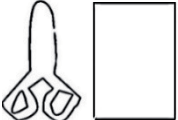
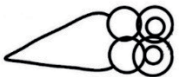
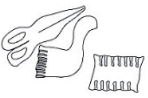
۵. نگارینه مهر: مهر نیز همانند تسبیح، بر روی ۲۰ سنگ‌قبر در امامزاده ابراهیم دیده می‌شود. مهرهای به تصویر کشیده شده بر سنگ‌قبرها، ساده و با طرحی مدور و خطی، کنده‌کاری شده‌اند. ابعاد این مهرها بین ۳ تا ۷ سانتی‌متر متغیر است. این نقش هم بر قبور مردان و هم بر قبور زنان نقش بسته است. بر روی سنگ‌مزارها، شاید مهر بیش از سایر نقوش، ایمان و تقوای فرد متوفی را به تصویر بکشد. این نقشمایه در کنار نقشمایه سجاده، با نماز ارتباط دارد و بدین ترتیب امور دینی، پرهیزگاری و تقوای شخص متوفی را نشان می‌دهد. مهر نیز همانند تسبیح، تنها در گورستان - های قاجار و پهلوی متعلق به شیعیان دیده می‌شود و روی سنگ مزارهای اهل تسنن از این نقشمایه استفاده نشده است. با توجه به این‌که استفاده از مهر مختص اهل تشیع است و اهل سنت در ادای فریضه نماز از آن بهره نمی‌برند؛ می‌توان دلیل رواج این نقش بر روی سنگ‌قبر شیعیان و عدم تصویر شدن آن بر سنگ‌قبرهای اهل تسنن را دریافت (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۸). مهر و جانماز در کنار تسبیح، از اشیایی هستند که شخص مؤمن در مراسم و شعائر مذهبی به کار می‌برده و همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، بیانگر تقوی و ایمان متوفی است (صفی‌خانی و

جدول ۵. نقوش مهر و تسبیح در گورستان امامزاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان‌های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی	تصویر
مهر - تسبیح	امامزاده ابراهیم		قرخلو تکاب (معروفی - اقدم و همکاران، ب - ۱۳۹۹، ص. ۷۱)	قاجار	
مهر - تسبیح	امامزاده ابراهیم		گورستان تخت فولاد (حکمت، ۱۳۸۹، ص. ۷۵)	قاجار	
مهر - تسبیح	امامزاده ابراهیم		گورستان هفشجان (مهرابی هفشجانی، ۱۳۹۵، ص. ۱۰)	قاجار	
مهر - تسبیح	امامزاده ابراهیم		گورستان مادر زلیخا دره شهر (شریفی‌نیا و لشکری، ۱۳۹۷، ص. ۷۱)	قاجار	

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

جدول ۶. نقوش شانه، قیچی و شانه‌فرش بافی در امام‌زاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان‌های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی سنگ‌قبر	تصویر
شانه	امام‌زاده ابراهیم		سفیدچاه بهشهر (زاهد، ۱۳۹۴، ص. ۷۲)	قاجار	
شانه دوطرفه	امام‌زاده ابراهیم		مزار شهدای تکاب (معروفی‌اقدم و همکاران، ب-۱۳۹۹، ص. ۷۲)	قاجار	
شانه یک‌طرفه			تخت فولاد اصفهان (رحمانی و قربانی، ۱۳۹۳، ص. ۲۱۱)	قاجار	
شانه‌فرش - قیچی	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های لرستان (غضنفری، ۱۳۹۲، ص. ۲۴)	قاجار	
شانه‌فرش - قیچی	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های دره شهر (شریفی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۹۶)	قاجار	
قیچی	امام‌زاده ابراهیم		گورستان فش کنگاور (طاهرآبادی و جاهد، ۱۳۹۹، ص. ۵۶)	قاجار	

فرهنگ‌عامه مردم منطقه، نادرست باشد؛ زیرا تصویر شانه هم روی قبر مردان و هم زنان دیده می‌شود (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۸). بر اساس مطالعات انجام‌شده بر روی نقوش سنگ‌قبرهای سایر مناطق و همچنین نظر بیشتر پژوهشگران، اگر نگاره شانه روی سنگ‌قبر به صورت یک‌پهلوی حکاکی شده باشد، نشان‌دهنده مرد بودن متوفی است و اگر دوپهلوی باشد، زن بودن او را نشان می‌دهد؛ اما بررسی تطبیقی نگاره شانه بر روی سنگ‌قبرهای عصر قاجار موکریان شرقی، به‌ویژه سنگ‌قبر گورستان قرخلو، این نظریه را رد می‌کند؛ چراکه در این گورستان نگاره شانه یک‌طرفه هم بر قبور مردان و هم زنان نقش بسته است. این ویژگی، در مورد سنگ‌قبرهای تخت فولاد اصفهان نیز صادق است. در بررسی تطبیقی این نقشمایه با نوشته‌های روی قبور، مشاهده‌شده که شانه یک‌طرفه

در گورستان امام‌زاده ابراهیم است. نگاره شانه در اغلب گورستان‌های عصر قاجار و پهلوی دیده می‌شود. این نقش معمولاً در گورستان‌های متعلق به شیعیان به‌کاررفته و در گورستان‌های اهل سنت شناسایی نشده است. این نقشمایه در چهار گورستان عصر قاجار و پهلوی ناحیه موکریان شرقی در استان آذربایجان غربی (بهشت‌زهرای تکاب، قرخلو، اوغول‌بیگ و دورباش)؛ سنگ‌مزارهای گورستان بزلر هفتشجان، سنگ‌مزارهای گورستان‌های ایل‌گوران در کرمانشاه و اسلام‌آباد غرب، سنگ‌مزارهای گورستان‌های دارالسلام و دیگر گورستان‌ها دیده می‌شود (معروفی‌اقدم و همکاران، ب-۱۳۹۹، ص. ۷۵). برخی از محققان، دسته‌ای از نقوش ابزار و ادوات را نشانه‌هایی دال بر جنسیت یا شغل متوفی می‌دانند؛ درحالی‌که به نظر می‌رسد چنین تفاسیری بدون پژوهش‌های جامعه‌شناسی یا دانش کافی از

دیگر نقاط دیده می‌شود.

ح. نگارینه شانه فرش بافی: این نقش بر روی سنگ قبر متعلق به سه زن و یک مرد در گورستان امامزاده ابراهیم مشاهده شده است. با توجه به این که این نقش در سه مورد، بدون دندان و ساده است و از سوی دیگر، در کنار چهار مورد از آن‌ها نقش قیچی نیز آمده؛ به نظر می‌رسد که این نقوش تداعی‌کننده شانه فرش بافی باشند. نمونه‌های مشابه چنین شانه‌هایی، به وفور بر روی سنگ مزارهای عصر قاجار در گورستان‌های لرستان و شهرستان دره شهر ایلام به نمایش درآمده است (شریفی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۹۶). حضور قیچی و شانه فرش بافی در کنار یکدیگر، نشان از ارتباط این نگارینه‌ها با پیشه بافندگی زنان و مردان متوفی دارد (جدول ۶).

ط. نگارینه چوب خلاقی: این نقش به صورت خطی و کنده کاری شده بر روی تنها یک سنگ قبر در گورستان امامزاده ابراهیم دیده می‌شود. چوب خلاقی به صورت کنده ساده و بر روی سنگ قبر آقامیرزا نقش بسته است. به نظر می‌رسد این نگارینه نیز در ارتباط با پیشه و شغل متوفی بوده و نشان‌دهنده شغل خلاقی وی است (جدول ۸). این نقش همانند نقش شانه فرش بافی، به منظور اشاره به شغل متوفی به کار رفته و معانی نمادین دیگری نمی‌تواند داشته باشد. نمونه مشابه این نگارینه، بر روی سنگ قبرهای گورستان تخت فولاد اصفهان (صفی خانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۸)، گورستان‌های لرستان (غضنفری، ۱۳۹۲، ص. ۶۷)، گورستان دهک دلیجان (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲، ص. ۱۹) و دیگر گورستان‌های دره شهر ایلام (شریفی‌نیا و لشکری، ۱۳۹۷، ص. ۶۹) مشاهده شده است.

ی. نگارینه آفتابه و لگن: این نقشمایه در سنگ مزارهای امامزاده ابراهیم، تنها بر روی سه سنگ قبر متعلق به زنان دیده می‌شود و بر سنگ قبر مردان به کار نرفته است. این که چرا در این گورستان، آفتابه و لگن تنها بر روی سنگ مزارهای متعلق به زنان به نمایش درآمده، شاید برگرفته از عقاید و رفتارهای فرهنگی موجود در این منطقه باشد. برخلاف گورستان امامزاده ابراهیم، در گورستان مادر زلیخا در دره شهر، آفتابه و لگن یا گلاب‌پاش هم بر روی قبور مردان و هم بر روی قبور زنان دیده می‌شود (شریفی‌نیا و لشکری، ۱۳۹۷، ص. ۷۰؛ شریفی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۹۵). این نگاره در سنگ مزارهای متعلق به ایل گوران در اسلام‌آباد غرب، گورستان دهک دلیجان، گورستان‌های لرستان و ایلام، گورستان قلعه شاداب چهارمحال و بختیاری (کاظمی، ۱۳۹۵، ص. ۱۲۳) و دیگر مناطق هم دیده می‌شود. شست‌وشوی دستان میهمان در خانه، بی‌آنکه، میهمان از جای خود برخیزد، از جمله آداب مهمان‌نوازی عشایر به شمار می‌رود. هنوز این آداب، نزد مردم روستاها و عشایر کوچ‌رو، پایدار است؛ بنابراین آفتابه و لگن از جمله ظروفی است که برای احترام گذاردن به میهمان و برای

هم برای مردان و هم برای زنان به کار رفته است (صفی خانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۹)، بنابراین می‌توان گفت این ویژگی با فرهنگ و باورهای بومی مردم اصفهان نیز همخوانی ندارد (معروفی‌اقدم، ۱۳۹۶، ص. ۲۹۷). همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، در گورستان امامزاده ابراهیم، شانه‌های یک‌طرفه و دوطرفه به خوبی جنسیت فرد متوفی را نشان می‌دهند. همچنین در شانه‌های به نمایش درآمده، به‌ویژه نوع یک‌طرفه، جهت خاصی رعایت نشده و به هر سمتی دیده می‌شوند. به نظر نمی‌رسد که شانه در این سنگ‌مزارها تداعی‌کننده شغل خاصی باشد و تنها برای تفکیک قبور زنان از مردان به کار رفته و نمادی از آراستگی، پاک‌ی و ایمان فرد متوفی است.

ز. نگارینه قیچی: نقش قیچی بر روی سه سنگ قبر گورستان امامزاده ابراهیم دیده می‌شود. این نگاره به صورت قیچی-هایی با دهانه بسته به تصویر درآمده است. همانند نقش شانه، نقش قیچی نیز هیچ ارتباطی یا حرفه شخص متوفی ندارد؛ چرا که این نقش نیز در برخی از گورستان‌ها هم بر قبور مردان و هم زنان نقش بسته است. برخی از نویسندگان، قیچی را گواهی بر آرایشگر یا خیاط بودن شخص متوفی می‌دانند (پویان و خلیلی، ۱۳۸۹، ص. ۱۴) و بیان می‌کنند که مثلاً قیچی اگر روی سنگ قبر یک زن کشیده شده باشد، بیانگر این موضوع است که شغل آن زن قالی‌بافی بوده است. حال اگر همین نقش روی سنگ قبر یک مرد کشیده شود، بیانگر این نکته است که فرد متوفی یک چوپان بوده که از این قیچی برای چیدن پشم گوسفندان استفاده می‌کرده است (علی‌نژاد، ۱۳۹۳، ص. ۵۳). با این حال، باید گفت قیچی همانند شانه و آینه از جمله نقوشی است که با نظافت و پاکیزگی مرتبط بوده و از شاخص‌ترین نمادهای پاک‌ی و آراستگی محسوب می‌شود (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۴). قیچی در معناشناسی دوران اسلامی، نمادی از زندگی و مرگ نیز محسوب می‌گردد (نورالهی و علی‌لو، ۱۳۹۵، ص. ۱۴۶). در سنگ قبرهای سده‌های میانی پس از ورود اسلام به ایران نیز از نقش برجسته‌های تسبیح، مهر و شانه استفاده می‌شد و برای زنان، به‌طور خاص، قیچی و شانه دوطرفه به‌منزله نماد ایمان و پرهیزگاری متوفی به کار می‌رفت (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۴). باید عنوان کرد که قیچی بسته نشانه پاک‌ی، عفت و پاکدامنی است که به صورت منفرد در پایین سنگ قبر نشان داده می‌شود. در مورد سنگ مزارهای امامزاده ابراهیم باید اضافه کرد که این نگاره تنها بر روی گور زنان به نمایش درآمده و بر گور مردان خبری از این نقشمایه نیست. نقش قیچی بر سنگ قبرهای اغلب گورستان‌های عصر قاجار و پهلوی دیده می‌شود و معمولاً نیز مشابه نمونه‌های امامزاده ابراهیم، به صورت بسته به نمایش درآمده‌اند. این نگاره بر روی سنگ قبرهای گورستان‌های اطراف ارومیه، دارالسلام، تخت فولاد، گورستان‌های لرستان، اصفهان و

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم‌عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

جدول ۷. نقوش چوب حلافی و آفتابه و لگن در امام‌زاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان‌های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی سنگ‌قبر	تصویر
چوب حلافی	امام‌زاده ابراهیم		تخت فولاد (صفی-خانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۶)	قاجار	
آفتابه و لگن	امام‌زاده ابراهیم		گورستان دره شهر (شریفی‌نیا و لشکری، ۱۳۹۷، ص. ۶۹)	قاجار	
آفتابه و لگن	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های دود هک دلیجان (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲، ص. ۱۹)	قاجار	
آفتابه و لگن	امام‌زاده ابراهیم		گورستان‌های لرستان (غضنفری، ۱۳۹۲، ص. ۶۷)	قاجار	

مرتبط با تجملات و جزو اشیای مادی آن‌ها برشمرده می‌شود و چه‌بسا جایگاه برتر اجتماعی این افراد را نیز به تصویر می‌کشند. در کل ثبات نسبی ایجادشده و رونق اقتصادی در این دوره باعث گسترش استفاده از زیورآلات و وسایل زینتی بوده و به همین دلیل است که آثار آن را در نقوش سنگ‌قبر این دوره به‌روشنی مشاهده می‌شود (مهرابی هفشجانی، ۱۳۹۵، ص. ۹). از سوی دیگر، نگارینه انگشتر برخلاف نقوش مذکور، می‌تواند حاوی معانی نمادین و ابعاد معنوی نیز باشد. این شیء می‌تواند نشان‌دهنده خلوص ایمان و تقوا و نماد بارز این مفاهیم برای متوفی بوده باشد. نمونه‌های مشابه نگارینه زیورآلات امام‌زاده ابراهیم، در سنگ‌قبرهای گورستان عصر قاجار تخت فولاد اصفهان (خدادادی و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۵)، گورستان هفشجان (مهرابی هفشجانی، ۱۳۹۵، ص. ۹) و گورستان‌های اطراف اصفهان (پری‌زنگنه، ۱۳۹۰، ص. ۵۷) به‌دست‌آمده است (جدول ۸).

ل. نگارینه ماکو یا مکو: این نقشمایه که در جاجیم‌بافی و دیگر هنرهای اسلامی کاربرد دارد، بر روی سه سنگ‌قبر متعلق به زنان و مردان در این گورستان نقش بسته است. احتمال می‌رود این نقش مرتبط با شغل متوفی و حرفه بافندگی باشد. ماکو یا مکو یکی ابزارهای بافندگی است که

شستشوی دست میهمانان استفاده می‌شده است (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۴). همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، مردم روستای کیاآباد و کل این منطقه از کردان و ایلات مهاجر کرمانج هستند. با توجه به این‌که نقش آفتابه و لگن در سنگ‌مزارها هم‌عصر گورستان امام‌زاده ابراهیم در منطقه وجود ندارد؛ به نظر می‌رسد سنت استفاده از این اشیاء و نقش‌گذاری آن روی سنگ‌مزارها، از غرب ایران و توسط این ایلات کرد مهاجر به آنجا رسیده است (جدول ۷).

ک. نگارینه زیورآلات: زیورآلات نقش بسته روی قبور گورستان امام‌زاده ابراهیم شامل گوشواره، گردنبند و انگشتری است. نقش انگشتری بر روی سه سنگ‌مزار متعلق به زنان و دو سنگ‌مزار مردان دیده می‌شود. انگشترهای منقوش بر روی سنگ‌قبرها، به‌صورت جفتی و شامل حلقه و برجستگی فوقانی نگین مانند هستند. تنها روی سنگ‌قبر محمدخان، انگشتری به‌صورت تکی نقش بسته است. وجود انگشتری‌های جفتی و تکی در این سنگ‌مزارها شاید مرتبط با متأهل یا مجرد بودن متوفی باشد. نقش گردنبند بر روی دو سنگ‌قبر متعلق به زنان و نگارینه گوشواره نیز تنها بر روی سنگ‌قبر یک زن مشاهده می‌شود. نگارینه-های گوشواره و گردنبند که تنها روی گور زنان قرار دارد؛

جدول ۸. نقوش زیورآلات و مکو در سنگ‌قبرهای امامزاده ابراهیم و مقایسه تطبیقی آن با گورستان‌های قاجاری دیگر مناطق

نقشمایه	گورستان	تصویر	گورستان قابل قیاس	دوره تاریخی سنگ‌قبر	تصویر
انگشتی - گردنبند	امامزاده ابراهیم		تخت فولاد اصفهان (صفی‌خانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۷۸)	قاجار	
انگشتی - گوشواره گردنبند	امامزاده ابراهیم		گورستان هفشجان (مهرابی هفشجانی، ۱۳۹۵، ص. ۹)	قاجار	
انگشتی	امامزاده ابراهیم		گورستان‌های اصفهان (پری‌زنگنه، ۱۳۹۰، ص. ۵۷)	قاجار	
مکو	امامزاده ابراهیم		گورستان حیات الغیب خرم‌آباد (کاظم‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۱۲۳)	قاجار	

نقش موردنظر نیز دقیقاً بر روی سنگ‌قبر شخصیتی مذهبی (با توجه به این‌که نام متوفی به همراه واژه ملا آمده) قرار گرفته است. این نگاره منحصر به فرد است؛ چراکه در سنگ‌قبر دوران اسلامی ایران، این آیات قرآنی هستند که به صورت خط و کتیبه بر روی بدنه سنگ‌مزارها متنوع، نگاشته می‌شده است؛ اما در اینجا خود قرآن کریم بر روی سنگ مزار ملانظر به صورت تصویری و نگارینه زیبایی به تصویر کشیده شده است.

پراکندگی گورستان‌های ایران از نظر نقوش مشترک به‌کاررفته با گورستان امامزاده ابراهیم

با توجه به جداول مقایسه‌ای مضامین به‌کاررفته در روی سنگ قبور گورستان امامزاده ابراهیم با دیگر گورستان‌های ایران، این آثار به‌طور کلی قابل‌مقایسه با گورستان‌های سنگ‌مزارهای سفیدچاه بهشهر (زاهد، ۱۳۹۴)، گورستان‌های خراسانه بوکان در آذربایجان غربی (معروفی‌اقدم و همکاران، ب-۱۳۹۹)، تکاب و مزار شهدای تکاب (معروفی-اقدم و همکاران، ب-۱۳۹۹)، اسلام‌آباد غرب (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۸۶)، گورستان‌های آبدانان ایلام (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲)، گورستان‌های لرستان (معروفی-اقدم و همکاران، ب-۱۳۹۹)، گورستان مادر زلیخا دره

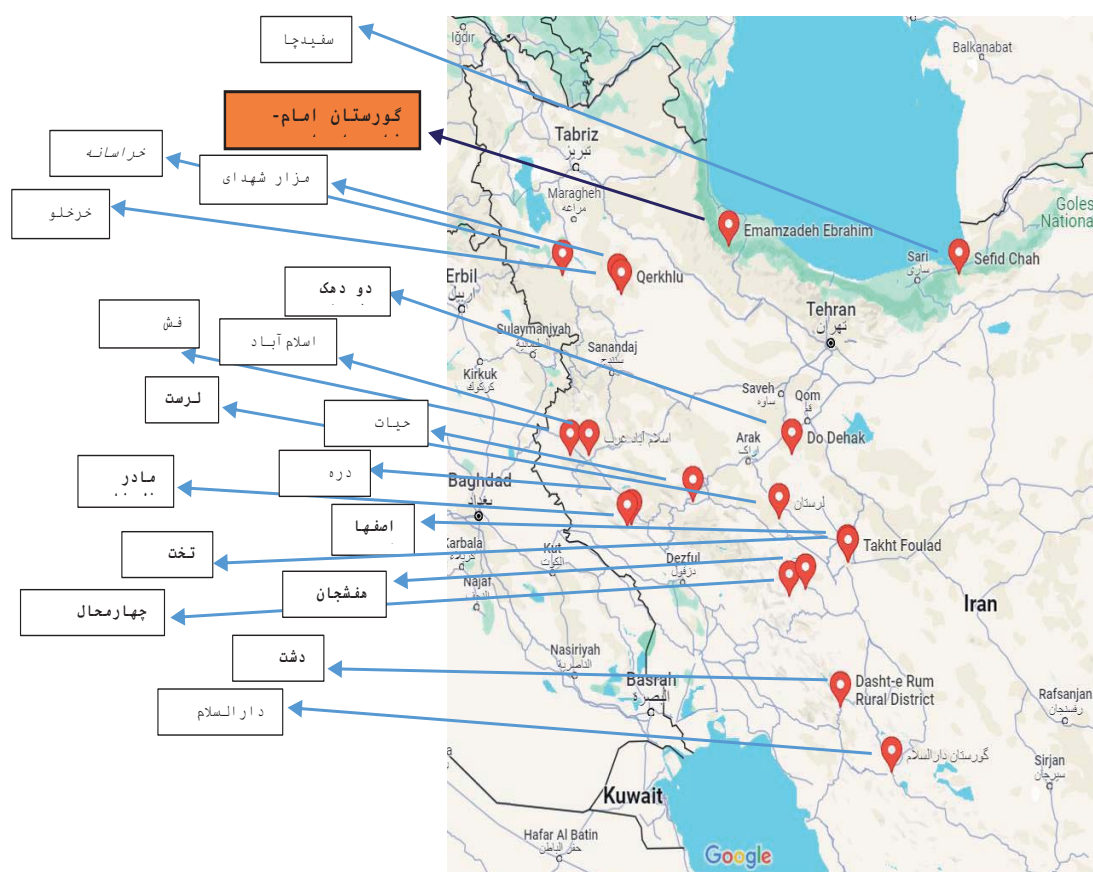
در جاجیم‌بافی استفاده می‌شود. این وسیله چوبی به شکل چشم، با طول تقریبی ۲۱ سانتی‌متر است که در قسمت میانی آن ماسوره قرار می‌گیرد و بافته در هر رج بافت، ماکو را به سرعت از لابه‌لای تارها عبور داده و پس از کوبیدن آن‌ها با شانه، بار دیگر نخ (پود) را به وسیله ماکو عبور می‌دهد (صفاران و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۶). این نقشمایه به صورت مثلثی با گوشه‌های هلالی یا اشک چشمی نیز روی سنگ‌قبرها تصویر شده است. نمونه‌های مشابه نقش ماکو در گورستان امامزاده ابراهیم، در سنگ‌قبرهای متأخر گورستان سفیدچاه بهشهر نیز شناسایی شده که نشان می‌دهد استفاده از این ابزار در این منطقه سابقه‌ای طولانی‌ای دارد. گورستان سفیدچاه بهشهر در شمال کشور، در بسیاری از تحقیقات و پژوهش‌ها، عنوان نخستین قبرستان مسلمانان در ایران را به خود اختصاص داده است (علی‌نژاد، ۱۳۹۳، ص. ۵۰). این نگاره به‌وفور در سنگ‌قبرهای عصر قاجار گورستان‌های ایلام، لرستان و چهارمحال و بختیاری به‌دست آمده است (جدول ۸).

م. نگارینه رحل و قرآن: نقش رحل و قرآن قرار گرفته بر روی آن، تنها بر روی یک سنگ‌قبر گورستان امامزاده ابراهیم نقش بسته است. این نگارینه، همانند سایر نقوش تسبیح، مهر و سجاده با ایمان فرد متوفی در ارتباط است.

پژوهشی بر نشانه‌شناسی نقوش و مضامین سنگ‌قبر گورستان امام زاده ابراهیم کیاآباد رودبار و مقایسه تطبیقی آن با آثار مشابه هم‌عصر در ایران / ۲۶۶-۲۹۵ / متینه رستمی پور حبیب شهبازی شیران- سید مهدی حسینی‌نیا

همکاران، ۱۳۹۳)، گورستان‌های دو دهک دلیجان (فیضی و فیضی، ۱۳۹۲)، گورستان هفشجان (مهرابی هفشجانی، ۱۳۹۵) و گورستان‌های اصفهان (پری‌زنگنه، ۱۳۹۰، ص. ۵۷) هستند. در نقشه ۲، پراکندگی جغرافیایی گورستان‌های ایران که از نظر مضامین به‌کاررفته با سنگ‌قبر امام‌زاده ابراهیم مشابهت دارند، مشخص شده است.

شهر (شریفی‌نیا و لشکری، ۱۳۹۷)، گورستان فش کنگاور (طاهرآبادی و جاهد، ۱۳۹۹)، گورستان حیات الغیب خرم-آباد (کاظم‌پور، ۱۳۹۸)، دشت روم کهگیلویه و بویراحمد، دوره قاجار (تناولی، ۱۳۸۸)، دارالسلام شیراز (صدرایی و معروفی‌اقدم، ۱۴۰۰)، گورستان‌های چهارمحال و بختیاری (زمانی، ۱۳۸۸)، گورستان تخت فولاد (صفی‌خانی و

نقشه ۲. پراکندگی مزارستان‌های ایران از لحاظ نقوش مشترک با گورستان امام‌زاده ابراهیم (Google Maps, n.d.-a)

نتیجه

گورستان امام‌زاده ابراهیم کیاآباد، از نظر سنگ‌قبرهای دوره قاجار و نقشمایه‌های تزئینی به‌کاررفته روی آن‌ها، یکی از مهم‌ترین گورستان‌های استان گیلان به‌شمار می‌آید. در این گورستان، در مجموع ۲۱ سنگ‌قبر نوع خوابیده سالم‌شناسایی شده که بر روی آن‌ها نقش و نگارهای هندسی، گیاهی، حیوانی، اشیاء و ابزار آلات، به همراه خط و کتیبه‌ها حکاکی گردیده است. از میان شخصیت‌های مدفون در این گورستان، تنها از ابراهیم‌خان در متون تاریخی یاد شده است. به نظر می‌رسد وی در زمان فتحعلی شاه قاجار، به‌عنوان خان یا میر بزرگ منطقه، از قدرتی نسبی، جایگاه اجتماعی مهم و نفوذ محلی برخوردار بوده است. سایر سنگ‌مزارهای موجود در این گورستان متعلق به خاندان وی و افرادی است که نسبت سببی با ابراهیم‌خان نداشته‌اند. کتیبه‌ها و

خطوط حک شده روی این سنگ قبرها معمولاً در نیمه بالایی و درون قاب‌های هندسی ساده با حاشیه‌های گل‌وبوته حجاری شده‌اند. سایر نقشمایه‌های تزیینی نیز عمدتاً در بخش زیرین سنگ‌قبر و بر سطوح صاف آن‌ها کنده‌کاری شده‌اند. در این سنگ‌مزارها از دو نوع خط نستعلیق و نسخ محلی استفاده شده است. نقوش به‌کاررفته روی سنگ‌مزارهای امام‌زاده ابراهیم را می‌توان این‌گونه تفسیر کرد که برخی از این نگارینه‌ها جنبه‌های مادی و زندگی روزمره را به تصویر می‌کشند و برخی دیگر حاوی معانی و مفاهیم معنوی در ورای خود هستند؛ همچنین نقوشی وجود دارند که می‌توان هر دو جنبه را برای آن‌ها در نظر گرفت. برای نمونه، نگارینه‌هایی مانند شانه فرش بافی، مکو یا ماکو، چوب حلافی و قیچی پیشه فرد متوفی را نشان می‌دهند و کارکردی مادی دارند. در مقابل، نگارینه‌هایی مانند شانه، مهر، جانمان، تسبیح، ابزار آلات جنگی، اسب و رحل قرآن، دارای مفاهیم نمادین و معنوی هستند. در این میان، نقوشی همچون شانه و قیچی، انگشتی، آفتابه و لگن و حتی ابزار آلات جنگی می‌توانند در ورای خود هم معانی دنیوی و هم مفاهیم اخروی داشته باشند. به‌طور کلی، ترسیم اشکال و نقوشی مانند تسبیح، قیچی، شانه، مهر، سجاده، رحل، قرآن و نقشمایه‌های دیگر، فراتر از نشان دادن جنسیت متوفی و معانی ظاهری آن بوده و به‌احتمال زیاد این تصویرگری‌ها نشانه‌ای بر تقوای فرد متوفی بوده که بر سنگ‌قبر او نقش بسته است. در این میان، برخی از نقوش را می‌توان تحت تأثیر سنت‌های رفتاری و آداب و رسوم مردمان محلی دانست؛ چنان‌که نگاره آفتابه و لگن روی این سنگ مزارها اغلب با طهارت و نمازخوان بودن فرد متوفی ارتباط دارد. حضور طولانی‌مدت کردهای کرمانج در این منطقه و گرایش آنان به مذهب شیعه، نیز در شکل‌گیری این نقشمایه بر روی سنگ‌قبرها تأثیرگذار بوده است. برای نمونه، نقشمایه‌های تسبیح، مهر و حتی شانه، بیشتر بر روی سنگ‌مزارهای متعلق به اهل تشیع در گورستان‌های عصر قاجار این منطقه، مناطق همجوار و دیگر نقاط ایران دیده می‌شود. از سوی دیگر، حضور این نقوش روی سنگ‌مزارهای امام‌زاده ابراهیم با نمونه‌های هم‌عصر مشابه در شمال غرب و غرب ایران قابل‌مقایسه است و چه‌بسا ریشه در فرهنگ مردمان این مناطق داشته باشد؛ چراکه این گورستان متعلق به کردهای کرمانج مهاجری است که بر اساس منابع تاریخی، در دوره‌های صفوی و سپس قاجار از غرب ایران به این منطقه کوچ داده شده‌اند. شاید به همین دلیل است که این آثار از نظر نشانه‌شناسی و نقشمایه‌های تزیینی، قابل‌مقایسه با سنگ‌مزارهای گورستان‌های مناطق شمال غرب، غرب و مرکز ایران هستند. قرارگیری این سنگ‌مزارها در این گورستان؛ بیشتر به دلیل جایگاه معنوی امام‌زاده ابراهیم و به‌منظور طلب آمرزش برای متوفی بوده است؛ چنان‌که برخی از سنگ مزارها به شخصیت‌هایی تعلق دارند که از نقاط دورتر به این مکان آورده شده‌اند. به‌طور کلی، در سنگ مزارهای امام‌زاده ابراهیم از دو خط نستعلیق و نسخ محلی استفاده شده است. همچنین در سنگ‌قبرهای این امام‌زاده، نقوش با مضامین دینی بیش از نقوش با مضامین غیردینی به‌کاررفته‌اند؛ به‌گونه‌ای که روی تمام این سنگ‌قبرها حداقل یک نگاره قدسی یا مذهبی دیده می‌شود. نقوش غیردینی نیز عمدتاً بیان‌کننده تفکرات شخصی متوفی، شغل، فرهنگ و طبقه اجتماعی او بوده و دلالت بر بزرگی، قدرت، غرور و غیرت وی دارند. نقوش نمادین سنگ‌قبرهای امام‌زاده ابراهیم جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند و بیانگر تاریخ و فرهنگ کهن مردمان این دیار به‌شمار می‌آیند. نقوشی مانند ابزار آلات جنگی متنوع و اسب، برگرفته از شخصیت متوفیان است؛ چراکه این نگاره‌ها به‌طور کاملاً دقیق و صادقانه، نیکوترین صفات مردمان این جامعه یعنی جوانمردی، سلحشوری و جنگاوری را به تصویر می‌کشند.

تقدیر و تشکر

در پایان نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر اسماعیل معروفی اقدم (دکترای باستان‌شناسی) که با نظرات ارزشمند خود به غنای این مقاله افزودند، قدردانی کنند. همچنین از ویراستار محترم نشریه، به خاطر

راهنمایی‌ها، صبر و حوصله‌ای که در فرایند ویرایش مقاله به خرج دادند، تشکر می‌شود. ذکر این نکته ضروری است که اطلاعات این مقاله، حاصل یک پژوهش مستقل از سوی نویسندگان بوده و مورد حمایت هیچ سازمان یا نهاد دانشگاهی قرار نگرفته است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در خصوص انتشار این مقاله تضاد منافع وجود ندارد. علاوه بر این، موضوعات اخلاقی، از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، سوء رفتار، جعل داده‌ها، انتشار و ارسال مجدد و مکرر و همچنین، سیاست مجله در قبال استفاده از هوش مصنوعی از سوی نویسندگان رعایت شده است.

منابع و مآخذ

احمدزاده، ف.، حسینی، ه.، و نورسی، ح. (۱۳۹۷). پژوهشی بر شناخت مضامین و نقوش سنگ قبر ایل گوران. *مبانی نظری هنرهای تجسمی*، ۳(۱)، ۷۹ - ۹۲.

<https://doi.org/10.22051/jtpva.2018.3936>

الیاده، م. (۱۳۸۴). *اسطوره و رمز در اندیشه میرچا الیاده* (ج. ستاری، مترجم). نشر مرکز.

<https://www.iranketab.ir/book/22263-mircea-eliade>

(نسخه اصلی منتشر شده در ۱۹۶۹).

باقری، آ.، فنایی، ز.، و مجابی، ع. (۱۴۰۰). تحلیل اسب نگاره‌های آبی فام در نگارگری‌های ایران در سده‌های دهم تا دوازدهم از منظر عرفان، اسطوره و تمثیل. *نگره*، ۱۸(۶۷)، ۶۹ - ۸۵.

<https://doi.org/10.22070/negareh.2022.14389.2755>

پری زنگنه، و. (۱۳۹۰). *بررسی تطبیقی فضای تصویری نقش سرو بر سنگ قبر مجموعه تاریخی - فرهنگی تخت فولاد، آرامگاه آرامنه، امامزاده‌ها و کلیساهای اصفهان* [آپایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه هنر، دانشکده هنرهای تجسمی.

<https://elmnet.ir/doc/10508983-22221>

پویان، ج.، و خلیلی، م. (۱۳۸۹). *نشانه‌شناسی نقوش سنگ‌قبرهای قبرستان دارالسلام شیراز*.

کتاب ماه هنر، ۱۴۴، ۹۸ - ۱۰۷.

<https://www.magiran.com/paper/775686>

تتاوی، پ. (۱۳۸۸). *سنگ‌قبر. بنگاه*.

<https://yassavoli.com/product/4735811>

ثنایی، س. ک. (۱۳۸۱). *سالنامه آماری استان گیلان*. سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان. حسینی خاچک، س. م. (۱۳۹۲). *بررسی و مطالعه نقوش سنگ مزارهای گورستان سفید چاه گلگاه بهشهر* [آپایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

<https://www.virascience.com/thesis/610890/>

حکمت، ز. (۱۳۸۹). *بررسی تطبیقی عناصر تصویری سنگ مزارهای آرامستان تخت فولاد اصفهان در دوره‌های صفویه، زند، قاجار و پهلوی* [آپایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه هنر، دانشکده هنرهای کاربردی.

<https://elmnet.ir/doc/10469403-15254>

خدادادی، ع.، صفیخانی، ن.، و احمدپناه، الف. (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی نقشمایه فرشته در سنگ قبور آرامگاه ارامنه و تخت فولاد اصفهان. *هنرهای زیبا*، ۲۳(۳)، ۸۳-۹۲.

<https://doi.org/10.22059/jfava.2018.227470.665609>

رحمانی، ج.، و قربانی، ه. (۱۳۹۳). نشانه شناسی فرهنگی نقوش سنگ قبور: با تأکید بر نقش شانه در تخت فولاد اصفهان. *مطالعات مردم شناختی*، ۱(۱)، ۱۸۹-۲۱۵.

<https://journal.richt.ir/article-4-268-fa.html>

رحمانی، ر.، شریفزاده، ع.، و امرایی، م. (۱۴۰۱). نمادشناسی و گونه شناسی شیر سنگی‌های ایران با تأکید بر نقوش و خطوط پیرامونی. *هنرهای زیبا*، ۲۷(۱)، ۱۰۳-۱۱۳.

<https://doi.org/10.22059/jfava.2021.320212.666665>

رحمتی زاده، ع.، سلطانزاده، ح.، اعتصام، الف. و مختاباد، م. (۱۳۹۸). نقش محیط و فرهنگ در شکل گیری آرامگاه‌های دوره اسلامی در حاشیه جنوبی دریای خزر. *اندیشه معماری*، ۳(۵)، ۶۰-۸۳.

<https://doi.org/10.30479/at.2019.10608.1189>

رزم آرا، ع. (۱۳۳۰). فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادی‌ها). دایره جغرافیایی ستاد ارتش.

<https://fa.wikisource.org/wiki/Razm>

رضایتی کیشه خاله، م.، و اصغرزاده، م. (۱۳۹۵). مقایسه گویش کرمانجی رودباری با گویش‌های کرمانجی خراسان. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۸(۱۴)، ۵۱-۷۵.

<https://doi.org/10.22067/lj.v8i14.54976>

زاهد، س. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی نقوش حجاری‌شده بر سنگ‌قبرهای گورستان سفید چاه و گورستان خالدنبی [آپایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه الزهراء، دانشکده هنر.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#!/articles/3dda874df3ad76888a1c258dd541b9f7>

زمانی، ن. (۱۳۸۸). نگاهی نوین به حفاظت شیر سنگی در محوطه قبرستان‌های تاریخی استان چهارمحال و بختیاری [آپایان نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده مرمت.

<http://dlibrary.aui.ac.ir/parvan/resource/157>

ستارنژاد، س.، راه چمن، ع.، و پروین، ص. (۱۴۰۱). مطالعه، گونه شناسی و طبقه بندی سنگ مزارهای دوران ایلخانی تا قاجاریه در ایران. *مطالعات باستان‌شناسی دوران اسلامی*، ۱(۲)، ۹۳-۱۱۰.

https://islamicarc.journals.umz.ac.ir/article_3221.html

ستارنژاد، س.، نریمانی، م.، و عزیزی، ش. (۱۴۰۰). گونه‌شناسی، طبقه بندی و تحلیل سنگ مزارهای اسلامی شمال غرب. *نگره*، ۱۶(۵۹)، ۱۶۳-۱۷۷.

<https://doi.org/10.22070/negareh.2020.4881.2338>

شریفی، ع.، و نعمتی، پ. (۱۳۹۲). سنگ‌قبرهای استان کهگیلویه و بویراحمد. بهتا پژوهش.

<https://www.gisoom.com/book/1978509>

شریفی نیا، الف.، شاکرمی، ط.، و ارجمندی، ر. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل نقوش تزئینی سنگ قبور شهرستان دره شهر. *نگارینه هنر اسلامی*، ۶(۱۸)، ۸۸-۱۰۳.

<https://doi.org/10.22077/nia.2020.2549.1223>

شریفی نیا، الف.، و لشکری، آ. (۱۳۹۷). بررسی و مطالعه نقوش تزئینی سنگ‌های قبرستان مادر زلیخا از شهرستان دره شهر. *جلوه هنر*، ۱۰(۱)، ۶۵-۷۲.

<https://doi.org/10.22051/jjh.2017.9247.1081>

شمیم، ع. (۱۳۸۷). ایران در دوره سلطنت قاجار. بهزاد.

<https://noorlib.ir/book/info/11867>

صدرایی، ع.، و معروفی اقدم، الف. (۱۴۰۰). پژوهشی بر بازتاب ادوات جنگی در نقوش سنگ قبور دوران اسلامی ایران. اثر، ۴۲(۳)، ۴۲۵-۴۴۶.

<https://athar.richt.ir/article-2-901-fa.html>

صفی‌خانی، ن.، احمدپناه، الف.، و خدادادی، ع. (۱۳۹۳). نشانه‌شناسی نقوش سنگ قبور قبرستان تخت فولاد اصفهان. هنرهای زیبا، ۱۹(۴)، ۶۷-۸۰.

<https://doi.org/10.22059/jfava.2014.55422>

طاهرآبادی، م.، و جاهد، م. (۱۳۹۹). معرفی و نمادشناسی نقوش سنگ مزارهای دوره اسلامی قبرستان روستای فش شهرستان کنگاور. مطالعات باستانشناسی دوران اسلامی، ۱(۲)، ۴۸-۵۸.

https://islamicarc.journals.umz.ac.ir/article_3218.html

طهرانی، ب. (۱۳۵۶). دیاربکریه. چاپ افست.

<https://asmaneketab.ir/product/1356>

علی‌نژاد، ر. (۱۳۹۳). سفید چاه. نمایه‌ای فراتر از یک گورستان. شناخت و بررسی مضامین و نقوش تصویری گورستان سفید چاه، هنرهای زیبا. هنرهای تجسمی، ۱۹(۲)، ۴۹-۵۶.

<https://doi.org/10.22059/jfava.2014.51439>

غضنفری، ز. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی نقشمایه‌های تصویری سنگ‌قبرهای سده اخیر و مفرغ‌های کهن لرستان [پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه پیام نور تهران.

<https://elmnet.ir/doc/10563557-2321>

فقیه‌میرزایی، گ. حبیبی، ز.، و مخلص، م. (۱۳۸۴). تخت فولاد: یادمان تاریخی اصفهان. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده زبان و گویش.

<https://www.gisoom.com/book/11085889>

فیضی، م.، و فیضی، ن. (۱۳۹۲). معرفی و بررسی باستان‌شناختی نقوش قبرها در گورستان‌های اسلامی بخش مرکزی شهرستان آبدانان. فرهنگ ایلام، ۱۴(۴۰ و ۴۱)، ۶۷-۴۷.

https://www.farhangeilam.ir/article_5078.html

کاظم‌پور، م. (۱۳۹۸). مطالعه ابزارآلات ورنیافی روستای آذربایجان در دوره صفویه بر اساس مطالعه موردی، نقوش سنگ مزارهای گورستان آس کلپیر. گلجام، ۱۵(۳۵)، ۱۲۹-۱۵۷.

<https://goljaam.icsa.ir/article-1-514-fa.html>

کاظمی، ن. (۱۳۹۵). بررسی بینامتنی نقوش سنگ‌قبرهای بختیاری [پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه الزهراء، دانشکده هنر.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer>

معروفی‌اقدم، الف. (۱۳۹۶). مطالعه و گونه‌شناسی سنگ‌قبرهای دوره اسلامی حوزه جغرافیایی موکریان شرقی [رساله دکتری منتشر نشده]. دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده جغرافیا.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/d849a6c52fdc90db35009921f3b6b530>

معروفی اقدم، الف.، حاجی‌زاده، ک.، رضالو، ر.، افخمی، ب.، و طهماسبی، ف. (الف-۱۳۹۹). تحلیلی بر طرح و نقوش و بررسی ریشه‌های تاریخی قوچ‌های سنگی در گورستان‌های دوران اسلامی ایران. نگره، ۱۵(۵۶)، ۱۲۱-۱۳۷.

<https://doi.org/10.22070/negareh.2020.3126>

معروفی اقدم، الف.، حاجی‌زاده، ک.، زارعی، ع.، محمودی، ع.، و شهبازی شیران، ح. (ب-۱۳۹۹). بررسی و بازشناسی فرهنگی نقوش سنگ قبور گورستان‌های موکریان شرقی در عصر قاجار.

نگارینه هنر اسلامی، ۷(۱۹)، ۶۳-۸۵.

<https://doi.org/10.22077/nia.2020.3581.1345>

معروفی اقدم، الف. و حاجیزاده، ک. (۱۳۹۹). تحلیل، تاریخگذاری و معناشناختی سنگ قبور نوع گهوارهای بوکان. مطالعات هنر و رسانه، (۳)، (بهار و تابستان)، ۱۱۷-۱۴۱.

<https://www.magiran.com/paper/2172140h>

معطوفی، الف. (۱۳۸۷). سنگ مزارها و کتیبه‌های تاریخی گرگان و استرآباد (نگاهی به معماری آرامگاهی و شیوه‌های تدفین در ایران و گرگان). حروفیه.

<https://noorlib.ir/book/info/11855>

مکارم شیرازی، ن. (۱۳۵۳). تفسیر نمونه. دارالکتب الاسلامیه.

<https://www.ghbook.ir/Nemoone>

مهرابی هفشجانی، س. (۱۳۹۵). پژوهشی پیرامون نقوش آیینی سنگ‌قبرهای شهر هفشجان در استان چهارمحال و بختیاری [مقاله کنفرانسی]. کنفرانس پژوهشی در علوم و تکنولوژی، برلین، آلمان، ۱-۲۰.

<https://sid.ir/paper/859962/fa>

نامی، م. الف. (۱۳۵۵). سفرنامه استرآباد، مازندران و گیلان (م. گلزاری، محقق). بنیاد فرهنگ ایران.

<https://fa.wikinoor.ir/wiki/Nami>

نوراللهی، ع. و علی لو، س. (۱۳۹۵). قوم باستان شناختی گور نگاره های ارمنیان شرق زاگرس مرکزی، فصلنامه فرهنگی پیمان، (۷۶)، (تابستان)، ۱۵۲-۱۰۷.

<https://www.magiran.com/volume/115161>

وارنر، ر. (۱۳۸۶). دانشنامه اساطیر جهان (الف. اسماعیل‌پور، مترجم). نشر اسطوره.

<https://www.gisoom.com/book/1457913>

Reference

- Ahmadzadeh, F., Hosayni, S. H., & Norasi, H. (2018). A research on the recognition of implication & motifs of gooran tribal gravestones in West Islamabad (Ex-Shah Abad1) city. *Theoretical Principles of Visual Arts*, 3(1), 72-92. <https://doi.org/10.22051/jtpva.2018.3936> [In Persian].
- Alinezhad, R. (2014). Sefidchah, an image beyond of a cemetery recognition and study on themes and visual motifs of Sefidchah's cemetery. *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 19(2), 49-56. <https://doi.org/10.22059/jfava.2014.51439> [In Persian].
- Bagheri, A., fanaei, Z., & Mojabi, S. A. (2023). Analysis of blue-painted horses in Iranian paintings in the tenth to twelfth centuries AH/ sixteenth to eighteenth centuries AD from the Point of View of mysticism, myth and allegory. *Negareh*, 18(67), 69-85. <https://doi.org/10.22070/negareh.2022.14389.2755> [In Persian].
- Eliade, M. (2005). *Myths and Symbols: Studies in Honor of Mircea Eliade* (J. Sattari, Trans.). Nashr-e Markaz. <https://www.iranketab.ir/book/22263->

- [mircea-eliade](#) (Original work published 1969). [In Persian].
- Faghih Mirzaei, G., Habibi, Z., & Mokhlisi, M. (2005). *Takht-e Foulad: A historical monument of Isfahan*. Cultural Heritage and Tourism Organization, Research Institute of Language and Dialects. <https://www.gisoom.com/book/11085889> [In Persian].
- Faizi, M., & Faizi, N. (2014). Archeological survey of Islamic cemeteries in Abdanan, Ilam. *a scientific Journal of Ilam Culture*, 14(40 41), 47-67. https://www.farhangeilam.ir/article_5078.html?lang=en [In Persian].
- Ghazenfari, Z. (2013). *A Comparative Study of Pictorial Motifs of Tombstones from the Last Century and Ancient Lorestan Bronzes* [Unpublished master's dissertation]. Payame Noor University of Tehran. <https://elmnet.ir/doc/10563557-2321> [In Persian].
- Google Maps. (n.d.-a). [The distribution of Iranian mausoleums in terms of common motifs with the Imamzadeh Ibrahim cemetery]. Retrieved August 21, 2024, from <https://www.google.com/maps/@33.3688681,44.6770489,1067168m>
- Google Maps. (n.d.-b). [Map of Gilan Province, Rudbar County and the Study Area]. Retrieved August 21, 2025, from <https://www.google.com/maps/@37.188345,49.1006099,75662m>
- Hikmat, Z. (2010). *A Comparative Study of Pictorial Elements of Tombstones in Takht-E Foulad Cemetery in Isfahan During the Safavid, Zand, Qajar, And Pahlavi Periods* [Unpublished master's dissertation]. Art University, Faculty of Applied Arts. <https://elmnet.ir/doc/10469403-15254> [In Persian].
- Hosseini Khachak, S. M. (2013). *A Study and Investigation of Tombstone Motifs in the Safid Chah Cemetery of Behshahr's Galoogah* [Unpublished master's dissertation]. Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Faculty of Literature and Humanities. <https://www.virascience.com/thesis/610890/> [In Persian].
- Kazemi, N. (2016). *An Intertextual Study of Bakhtiari Tombstone Motifs* [Unpublished master's dissertation]. Al-Zahra University, Faculty of Art. <https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer> [In Persian].
- Kazempour, M. (2019). Study of Azerbaijan village carpet tools in the safavid period case study to ass gravestone in Kaleybar city. *Goljaam*, 15(35), 129-157 <http://goljaam.icsa.ir/article-1-514-fa.html> [In Persian].
- Khodadadi, A., Safikhani, N., & Ahmadpanah, S. A. (2018). A comparative study of the image of angel as a motif engraved on the tombstones of Armenians' cemetery and those of Takht-e-Foolad cemetery in Esfahan. *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 23(3), 83-92. <https://doi.org/10.22059/jfava.2018.227470.665609> [In Persian].
- Ma'toufi, A. (2008). *Tombstones and Historical Inscriptions of Gorgan and Astarabad (A look at Funerary Architecture and Burial Methods in Iran and*

- Gorgan). Horroofieh. <https://noorlib.ir/book/info/11855> [In Persian].
- Makarem Shirazi, N. (1974). *Tafsir-e Nemouneh* [An exemplary interpretation]. Dar-ol-Kotob-e Eslamiyeh Publications. <https://www.ghbook.ir/Nemoone> [In Persian].
- Maroufi Aghdam, E. (2017). *A Study and Typology of Tombstones from the Islamic Period in the Eastern Mukrian Geographical Area* [Unpublished doctoral thesis]. University of Mohaghegh Ardabili, Faculty of Geography. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/d849a6c52fdc90db35009921f3b6b530> [In Persian].
- Maroufi Aghdam, E., & Hajizadeh, K. (2020). Analysis, dating, and semiotics of cradle-type tombstones in Bukan. *Journal of Art and Media Studies*, (3), (Spring & Summer), 117–141. <https://www.magiran.com/paper/2172140h> [In Persian].
- Maroufi Aghdam, E., Hajizadeh, K., Rezaloo, R., Afkhami, B., & tahmasbi, F. (2020-a). An evaluation of the design and patterns and study of the historical roots of the stone beams in the cemeteries of Islamic Iran. *Negareh Journal*, 15(56), 121-137. <https://doi.org/10.22070/negareh.2020.3126> [In Persian].
- Maroufi, E., Hajizadeh, K., Zarei, A., Mahmoodi Nasab, A. A., & Shahbazi Shiran, H. (2020-b). Cultural recognition and semiotics of tombstone patterns in Qajar cemeteries east mokrian geographical area. *Negarineh Islamic Art*, 7(19), 63-85. <https://doi.org/10.22077/nia.2020.3581.1345> [In Persian].
- Mehrabi Hafshejani, S. (2016). *A study of the ritualistic motifs on tombstones of Hafshejan city in Chaharmahal and Bakhtiari province* [Conference paper]. Research Conference on Science and Technology, Berlin, Germany, 1-20. <https://sid.ir/paper/859962/fa> [In Persian].
- Nami, M. A. (1976). *Travelogue of Astarabad, Mazandaran, and Guilan* (M. Golzari, Ed.). Iran's Cultural Foundation. <https://fa.wikinoor.ir/wiki/Nami> [In Persian].
- Nourallahi, A., & Alilou, S. (2016). Archaeological study of the tomb carvings of Armenians in the eastern central Zagros. *Peyman Cultural Quarterly*, 76(, (Summer), 107-152. <https://www.magiran.com/volume/115161> [In Persian].
- Parizanganeh, V. (2011). *A Comparative Study of the Pictorial Space of Cypress Motif on Tombstones of Takht-E Foulad Historical-Cultural Complex, Armenian Cemetery, Imamzadehs and Churches of Isfahan* [Unpublished master's dissertation]. Art University, Faculty of Visual Arts. <https://elmnet.ir/doc/10508983-22221> [In Persian].
- Pooyan, J., & Khalili, M. (2010). Semiotics of tombstone motifs in Darolsalam Cemetery, Shiraz. *Ketab-e Mahe Honar*, (144), 98-107. <https://www.magiran.com/paper/775686> [In Persian].
- Rahmani, J., & Ghorbani, H. (2014). Cultural semiotics of tombstone motifs: With

- an emphasis on the cypress motif in Takht-e Foulad, Isfahan. *Anthropological Studies*, 1(1), 189-215. <https://journal.richt.ir/article-4-268-fa.html> [In Persian].
- Rahmatizadeh, A., Soltanzadeh, H., Etesam, I., & Maktabad Amyat, S. M. (2019). The role of environment and culture in the formation of Islamic tombs in the southern margin of the Caspian Sea. *Journal of Architectural Thought*, 3(5), 60-83. <https://doi.org/10.30479/at.2019.10608.1189> [In Persian].
- Razmara, A. (1951). *Farhang-e Joghrafiya-ye Iran (Abadiha)* [Geographical dictionary of Iran (Villages)]. Daayere-ye Joghrafiya-ye Setad-e Artesh. <https://fa.wikisource.org/wiki/Razm> [In Persian].
- Rezayati Kishekhalel, M., & Asgharzadeh, M. (2016). Comparing roudbari Kormanji dialect with Kormanji dialects of Khorasan. *Journal of Linguistics and Khorasan Dialects*, 8(14), 51-76. <https://doi.org/10.22067/lj.v8i14.54976> [In Persian].
- Rahmani, R., Sharifzadeh, S. A., & Amraei, M. (2022). Symbolology and typology of stone lions with emphasis on patterns and outlines. *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 27(1), 103-113. <https://doi.org/10.22059/jfava.2021.320212.666665> [In Persian].
- Sadraie A., & Maroufi Aghdam, E. (2021). A Study on the reflection of war tools in tombstones of the Islamic Era of Iran. *Athar*. 42(3), 424-446. <http://athar.richt.ir/article-2-901-en.html> [In Persian].
- Safikhani, N., Ahmadpanah, S. A., & Khodadad, A. (2014). Semiotic of Isfahan s Takht-e Foulad cemetery motifs (with emphasis on animal motifs of lion and fish). *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 19(4), 67-76. <https://doi.org/10.22059/jfava.2014.55422> [In Persian].
- Sanaei, S. K. (2002). *Statistical yearbook of Gilan province*. Guilan Province Management and Planning Organization. [In Persian].
- Sattarnezhad, S., RahChamani, A. A., & Parvin, S. (2021). Typology, classification and analysis patterns of the tombstones from Ilkhanid to Qajar era in Iran. *Journal of Islamic Archaeology studies*, 1(2), 119-137. https://islamicarc.journals.umz.ac.ir/article_3221.html?lang=en [In Persian].
- Sattarnezhad, S., Narimani, M., & Azizi, S. (2021). Typology, classification and analysis of headstones of Irans' North West in Islamic era (case study: from the Ilkhanid to the end of the Safavid era). *Negareh Journal*, 16(59), 163-177. <https://doi.org/10.22070/negareh.2020.4881.2338> [In Persian].
- Shamim, A. (2008). *Iran during the Qajar dynasty*. Behzad. <https://noorlib.ir/book/info/11867> [In Persian].
- Sharifi, A., & Nemati, P. (2013). *Tombstones of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad province*. Behta Pazhouhesh. <https://www.gisoom.com/book/1978509> [In Persian].
- Sharifinia, A., shakarami, T., & Arjomandi, R. (2020). Review and analytics on

- Darreh Shahr gravestone decorations. *Negarineh Islamic Art*, 6(18), 88-103. <https://doi.org/10.22077/nia.2020.2549.1223> [In Persian].
- Sharifinia, A., & Lashkari, A. (2018). A review and study of eecorative motifs of tombstones in Madar Zoleykhah Cemetery in Darreh Shahr. *Glory of Art (Jelve-y Honar) Alzahra Scientific Quarterly Journal*, 10(1), 65-72. <https://doi.org/10.22051/jjh.2017.9247.1081> [In Persian].
- Taher Abadi, M., & Jahed, M. (2021). Introduction and semiology of the engraved tombstones motifs of the Islamic era in the cemetery of Fash village in Kangavar city. *Journal of Islamic Archaeology studies*, 1(2), 61-75. https://islamicarc.journals.umz.ac.ir/article_3218.html [In Persian].
- Tanavoli, P. (2009). *Tombstone*. Bongah. <https://yassavoli.com/product/4735811> [In Persian].
- Tehrani, A. (1977). *Diyarbakriyyah*. Offset Press. <https://asmaneketab.ir/product/1356> [In Persian].
- Warner, R. (2007). *Encyclopedia of World Mythology* (A. Esmailpour, Trans.). Nashr-e Ostureh. <https://www.gisoom.com/book/1457913> [In Persian].
- Zahed, S. (2015). *A Comparative Study of Stone Carvings on the Tombstones of Safid Chah qnd Khalid Nabi Cemeteries* [Unpublished master's dissertation]. Al-Zahra University, Faculty of Art. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#!/articles/3dda874df3ad76888a1c258dd541b9f7> [In Persian].
- Zamani, N. (2009). *A New Look at the Preservation of Stone Lions in the Historical Cemeteries of Chaharmahal and Bakhtiari Province* [Unpublished master's dissertation]. Isfahan University of Art, Faculty of Restoration. <http://dlibrary.aui.ac.ir/parvan/resource/157> [In Persian].